

Skolan går inte i repris

Så påverkas undervisningen och arbetsmiljön
av extra anpassningar och särskilt stöd

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning och slutsatser	4
Undersökningens huvudresultat	4
Sammanfattning av krav från Sveriges Lärare	5
Inledning	7
Bakgrund	8
Vad säger lagen om extra anpassningar och särskilt stöd?	8
Får elever det stöd de behöver?	8
Extra anpassningar och särskilt stöd – hur och var?	9
Anpassning och stöd i klassrummet	9
Anpassning och stöd utanför klassrummet	9
Förutsättningar för att ge anpassningar och stöd	10
Resurser	10
Elevhälsan	10
Klasstorlekar	11
Konsekvenser av bristen på extra anpassningar och särskilt stöd	11
Minskad studiero	11
Problematisering av skolfrånvaro	11
Minskad likvärdighet	12
Fler som inte klarar grundskolan	12
Resultat	13
Bedömning för att få extra anpassningar och särskilt stöd	13
Hur ser det ut i klasserna/elevgrupperna?	15
Hur stor andel av eleverna har extra anpassningar och/eller särskilt stöd?	16
Vilka åtgärder görs?	17
Vårdnadshavarnas åsikter	19
Obalans mellan elevernas behov och skolans insatser	21
Skillnader i antal och andel elever med extra anpassningar och särskilt stöd	22
Konsekvenser när lärarna har för många elever med extra anpassningar och särskilt stöd	24
Finns det resurser för skolorna att följa skollagen?	29
Resursbristens konsekvenser syns i klassrummet	30
Vilka förutsättningar krävs för att tillgodose behovet?	31
Slutsatser	34
Sveriges Lärares krav	38
Metodbeskrivning	39
Referenser	42

Förord

Skolgång är inte något som går i repris. Men i det svenska skolsystemet får barn och elever inte den undervisning och det stöd de har rätt till. I förlängningen slår detta mot hela Sveriges framtid. Frustrationen våra medlemmar känner är enorm. Och när timmar blir till dagar som blir till år av uteblivet stöd i undervisningen, får det förödande konsekvenser för våra barn och elever.

Rapporten visar att elever som är i behov av särskilt stöd inte får det och att det leder till negativa konsekvenser både för dessa elever och för deras klasskamrater i form av minskad studiero, försämrad undervisning och i förlängningen lägre kunskapsnivåer för elevgruppen som helhet. Hur har det kunnat gå så långt att barn och elever i svensk skola som har behov av stöd, inte får det stöd som de faktiskt har rätt till? En del av problemet är förändringarna i skollagen sedan 2014, då extra anpassningar infördes som ett steg i åtgärdstrappan innan särskilt stöd. En av anledningarna var för att minska dokumentationsbördan för lärare. Vi kan konstatera att dokumentationsbördan på totalen inte har minskat samtidigt som arbetsbelastningen för lärarna har ökat lavinartat.

Lärare anpassar alltid sin undervisning utifrån elevernas behov. Det är kärnan i läraryrket. Det är när dessa anpassningar inte är tillräckliga som lärare lyfter behovet av andra åtgärder, av särskilt stöd. Problemet som uppstått handlar om att anpassningar blivit en ursäkt och budgetregulator för att inte sätta in det särskilda stöd som läraren, utifrån sin pedagogiska bedömning, identifierat behövs. I stället bollar ansvaret tillbaka till läraren att göra ännu fler extra anpassningar, och den onda cirkeln är i gång. Rapporten visar tydligt hur det har gått inflation i extra anpassningar. Och hur det som ska vara lärares professionella ansvar överprövas och detaljstyrs av andra.

I grundskolans årskurs 4–6 kan så många som hälften av eleverna i en klass få extra anpassningar, ha särskilt stöd eller vara i behov av särskilt stöd men inte få det. I övriga grundskolan och gymnasieskolan är det fler än fyra av tio elever som har det. Att som lärare göra allt vad som står i ens makt för att lyckas få alla barn och elever att hänga med i undervisningen, och ändå inte räcka till, leder till stress. Eleverna med behov får inte det stöd de behöver, och övriga elever får inte en rimlig chans att utvecklas så långt som de skulle kunna.

Det är lärarna som fullt ut ska avgöra frågan om extra anpassningar, men i många fall beaktas inte ens lärarnas bedömningar. När det kommer till frågan om elevers rätt till särskilt stöd är det skrämmande att se hur fel utvecklingen gått åren efter införandet av åtgärden extra anpassningar för tio år sedan. Vi har fått en situation där tusentals elever i varje årskull lämnas utan det särskilda stöd som de har rätt till.

Det stöd som behöver ges kräver i vissa fall specialpedagogisk kompetens, i andra fall handlar det om extra undervisning i mindre grupper. Skollagen behöver skrivas om så att elevers rätt till stödundervisning stärks och säkras att lärarna själva till fullo förfogar över beslutet om extra anpassningar samt att det klagas om att någon dokumentation kopplat till en sådan bedömning inte ska göras.

Så här kan det inte fortsätta. Det krävs kraftfulla åtgärder från huvudmän och staten. Nedskärningspolitiken måste upphöra och såväl stat som huvudmän måste tillföra de resurser som fordras så att de elever som har behov av extra stöd och extra undervisning får det. Den nuvarande bristen på nödvändiga resurser är ett stort svek mot barn, elever, lärare och hela samhället. Hur länge ska vi i Sverige acceptera att barn och elevers skolgång inte prioriteras?

Åsa Fahlén

Förbundsordförande, Sveriges Lärare

Johanna Jaara Åstrand

Förbundsordförande, Sveriges Lärare

Sammanfattning och slutsatser

I Sverige har elever enligt skollagen rätt att få extra anpassningar och särskilt stöd om eleven riskerar att inte uppfylla de betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper som minst ska uppfyllas. Det finns också en särskild garanti för tidiga stödinsatser i bland annat förskoleklass och lågstadiet. Resultatet i denna rapport visar dock på att det finns stora problem gällande extra anpassningar och särskilt stöd vilket får negativa konsekvenser för lärare, elever och kunskapsresultaten.

Undersökningens huvudresultat

- **Det finns inte resurser att följa skollagen gällande extra anpassningar och särskilt stöd.** Majoriteten av lärarna svarar att det i ganska eller mycket låg utsträckning finns resurser på deras skola att följa skollagen gällande extra anpassningar och särskilt stöd. I förskoleklass och grundskolans årskurser 1–6 svarar sju av tio lärare att de i ganska eller mycket låg utsträckning kan följa skollagen.
- **Lärarnas bedömning av elevernas stödbehov är inte styrande för de insatser som görs.** Att anpassa undervisningen är en naturlig del av lärares yrkesutövning. Detta har lärare gjort i alla tider, även innan skollagsändringen 2014. Undersökningen visar dock att endast var fjärde lärare uppger att deras professionella bedömning beaktas i mycket hög utsträckning vid beslut om extra anpassningar. Detta indikerar att beslut om extra anpassningar påverkas av fler faktorer, exempelvis vårdnadshavares synpunkter, skolans resurser med mera.
- **Det råder stor obalans mellan vilka behov av extra anpassningar och särskilt stöd som eleverna har och vilka förutsättningar som finns för att ta hand om dessa.** Mer än åtta av tio lärare i grundskolan svarar att det stämmer helt eller delvis att de inte har tillräckliga förutsättningar för att möta antalet elever i klassen som har behov av extra anpassningar och/eller särskilt stöd. I låg- och mellanstadiet svarar hälften av lärarna att det stämmer helt. I grundskolans årskurs 4–6 har hälften av eleverna extra anpassningar, särskilt stöd eller behov av särskilt stöd men får det inte. I övriga grundskolan och gymnasieskolan är det fler än fyra av tio elever som har det.
- **I samtliga skolformer konstaterar lärarna att det inte finns förutsättningar att möta de omfattande behoven av anpassningar och stöd som eleverna har.** Resursbristen i verksamheterna leder till att elever med stödbehov inte får det stöd de behöver. Behoven skjuts tillbaka in i klassrummet till läraren att hantera genom anpassningar. I grundskolans årskurs 7–9 och i gymnasieskolan syns detta genom att lärarna i genomsnitt har tre elever fler med extra anpassningar än vad de bedömer är rimligt. I grundskolans årskurs 4–6 har lärarna i genomsnitt två elever fler med extra anpassningar och fem elever fler som har behov av särskilt stöd. För de lärare som svarar att det stämmer helt att de har för många elever med extra anpassningar och särskilt stöd så har lärarna i genomsnitt fyra fler elever med extra anpassningar och sex elever fler med behov av särskilt stöd än vad de bedömer är rimligt. I denna grupp befinner sig mellan 35 och 53 procent av lärarna.
- **Lärarna hinner inte hjälpa alla elever.** Konsekvenserna av att lärarna har för många elever med extra anpassningar och/eller särskilt stöd är att det tar tid från andra elevers rätt till stöd och hjälp samt att studieron försämras. Hela nio av tio lärare i förskoleklass och grundskolan och åtta av tio lärare i gymnasieskolan svarar att det stämmer helt eller delvis

att konsekvenserna blir detta. Ju yngre eleverna är desto vanligare är det att detta skapar konflikter både mellan eleverna och mellan elev och lärare.

- **Eleverna får inte de insatser de behöver.** Sju av tio lärare i förskoleklass och grundskolans årskurs 4–6 svarar att eleverna i låg eller mycket låg grad får de insatser som läraren anser att de behöver. I grundskolans årskurs 1–3 och årskurs 7–9 samt gymnasieskolan svarar sex av tio, fem av tio respektive fyra av tio lärare detta. Ungefär hälften av lärarna svarar dessutom att deras professionella bedömning beaktas i ganska eller mycket låg grad gällande beslut om huruvida elever ska få särskilt stöd.
- **När elever i klassen inte får det stöd de faktiskt behöver riskerar det leda till att den totala kunskapsnivån sänks för hela klassen.** Fler än åtta av tio lärare svarar att det stämmer helt eller delvis att det är svårt att hinna med innehållet i styrdokumentet på grund av att de har för många elever med extra anpassningar och/eller särskilt stöd. I grundskolan och gymnasieskolan svarar fler än sju av tio lärare att det stämmer helt eller delvis att nivån på innehållet sänks eftersom alla ska kunna bli godkända.
- **Ökad arbetsbelastning och samvetsstress.** Nio av tio lärare svarar att det stämmer helt eller delvis att för många elever med extra anpassningar och/eller särskilt stöd leder till ökad arbetsbelastning och fler än åtta av tio svarar att den arbetsrelaterade stressen ökar. För lärare i förskoleklass och grundskolan årskurs 1–6 svarar fler än åtta av tio lärare att det stämmer helt eller delvis att de känner samvetsstress över att elever inte får det stöd de behöver. Sju av tio lärare i förskoleklass och grundskolan svarar att de känner samvetsstress över att eleverna inte når så långt som de skulle kunna göra. Var tredje lärare i grundskolan svarar dessutom att det stämmer helt eller delvis att de allvarligt övervägt att sluta som lärare.
- **Det behövs bättre förutsättningar för att skolan ska kunna tillgodose behovet av stöd och anpassningar.** För lärarna i förskoleklass och gymnasieskolan är den viktigaste förutsättningen att det blir mindre elevgrupper/klasser. För lärarna i grundskolan årskurs 1–3 är det fler speciallärare/specialpedagoger medan det för lärarna i årskurs 4–6 är att lärarna måste få ägna sig åt sitt kärnuppdrag. Lärarna i grundskolan årskurs 7–9 svarar att det krävs mer stödpersonal.

Sammanfattning av krav från Sveriges Lärare

- **Investera i förskolan och skolan!** Läget är akut så det behövs en omedelbar investering på 22 miljarder kronor, men det behövs även en långsiktig förändring av finansieringssystemet där staten tar över finansieringsansvaret från kommunerna.
- **Reglera kvalitetsfaktorer som undervisningstid, tid för både planering samt för- och efterarbete, minimibemanning, lärartäthet och klass-/elevgruppsstorlekar.** Lärare måste få rätt förutsättningar att klara sitt kärnuppdrag. Alla ovanstående faktorer påverkar lärarnas möjlighet att lära eleverna det som de enligt läroplanen ska lära sig.
- **Reglerna kring extra anpassningar och särskilt stöd måste ses över.** Det är lärarkårens professionella bedömningar som ska ligga till grund för vilka extra anpassningar som ska genomföras och hur de ska dokumenteras. Även för särskilt stöd ska lärarkårens professionella bedömningar beaktas både gällande vilka insatser som ska sättas in och hur dessa ska organiseras.
- **Tillgången till mer omfattande stödundervisning måste säkerställas.** Obalansen mellan elevers stödbehov och skolors resurser medför att behoven skjuts tillbaka in i klass-

rummet till läraren att hantera genom anpassningar. Faktorer som resurser, gruppsammansättning och typ av anpassningar påverkar vad som är möjligt att genomföra.

- **Elever som är i behov av särskilt stöd måste få det och garantin om tidiga stödinsatser måste följas.** Särskilt stöd måste sättas in skyndsamt och kan inte som i dagsläget sättas in sent i grundskolan. Alla huvudmän måste bli skyldiga att säkerställa att alla skolor har en väl utbyggd elevhälsa.
- **Tillgång till särskilt stöd och stödpersonal måste finnas i förskolan och i fritidshemmet.** Fler förskollärare måste få möjlighet att genomgå specialpedagogutbildning. Elevers rätt till stöd i fritidshemmet ska utgå från samma principer som under den obligatoriska delen av skoldagen. Elever som har särskilt stöd under den obligatoriska delen av skoldagen ska få det även under fritidshemstiden, och tillräckliga resurser för detta måste finnas.

Inledning

”Flera elever, både de som har behov av stöd, men också de som har behov av utmaningar blir lidande. Sen har vi de som är ’mitt emellan’, de får inte heller det stöd och den hjälp de behöver för att komma vidare utifrån deras nivå. Så ingen får det de behöver!”

— Lärare i grundskolans årskurs 4–6

Enligt skollagen har de elever som riskerar att inte klara kunskapsmålen rätt att få extra anpassningar och särskilt stöd (SFS, 2010:800). Det finns också en garanti för tidiga stödinsatser för elever i bland annat förskoleklass och lågstadiet. Trots detta visar flera undersökningar att inte alla elever som har behov av särskilt stöd får det (Diskrimineringsombudsmannen, 2023; Sveriges Lärare, 2023:1; Skolinspektionen, 2023; Lärarnas Riksförbund, 2017; SOU, 2021:11).

1 juli 2014 genomfördes förändringar i skollagen gällande särskilt stöd. För att minska lärarnas administrativa börda skulle ett mellansteg, extra anpassningar, införas. På det sättet skulle lärarna slippa skriva de åtgärdsprogram som krävdes när elever skulle få särskilt stöd. Lagen medförde, som det var tänkt, att antalet elever som fick särskilt stöd minskade. Problemet är att behoven kvarstår samtidigt som det har blivit en inflation i extra anpassningar. En stor andel elever i varje klass/elevgrupp som har extra anpassningar har behov av särskilt stöd, men får inte det.

En annan faktor är att vårdnadshavare och elever ses och ser sig själva som kunder i skolan, vilket påverkar efterfrågan av extra anpassningar och/eller särskilt stöd. Sveriges Lärare har lyft problemet med att vårdnadshavare kräver extra anpassningar och särskilt stöd till sina barn i kundorienteringens namn (Sveriges Lärare, 2023:2). Så även om läraren inte anser att eleven är i behov av extra anpassningar/särskilt stöd så kräver vårdnadshavarna till exempel en-till-en-undervisning eller att eleven ska slippa göra vissa saker i skolan. I rapporten framkom det att mer än var tredje, 37 procent, vårdnadshavare ansåg att de har rätt att påverka att barnet ska få särskilt stöd. För vårdnadshavarna med stark kundorientering var andelen 44 procent. Dagens system ökar risken att läraren hamnar i kläm där vårdnadshavare blir arga på lärarna för att det inte finns resurser att ge deras barn särskilt stöd.

Sveriges Lärare har även fått signaler från medlemmarna om att antalet extra anpassningar har växt i så stor utsträckning att det har skapat svårhanterliga situationer i klassrummet. Därför genomfördes en undersökning för att studera detta djupare. Den här rapporten handlar om den ohållbara klassrumssituationen många lärare befinner sig i. Den besvarar frågor gällande hur många elever med extra anpassningar och särskilt stöd som lärarna har att hantera samt hur många elever som inte får särskilt stöd trots att de behöver det. Den ger även svar på om lärarna anser att de har förutsättningar att hantera det antalet elever med extra anpassningar och särskilt stöd de har idag, vilka konsekvenser detta får samt vilka förutsättningar som krävs för att lärarna ska kunna tillgodose behovet av stöd och anpassningar. Målgruppen för undersökning är lärare i förskoleklass, grundskolan och gymnasieskolan.

Bakgrund

Vad säger lagen om extra anpassningar och särskilt stöd?

Extra anpassningar och särskilt stöd är reglerade i skollagen (SFS, 2010:800). Enligt skollagen ska eleven skyndsamt ges stöd i form av extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen om det framkommer att en elev inte kommer att uppfylla de betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper som minst ska uppfyllas, och inte annat följer av 7 §. Stödet ska ges med utgångspunkt i elevens utbildning i dess helhet, om det inte är uppenbart obehövligt. Detta gäller elever i samtliga skolformer och i fritidshemmet.

Om eleven trots extra anpassningar inte kommer uppfylla de betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper som minst ska uppfyllas så ska detta anmälas till rektorn. Det ska även göras om det finns skäl att anta att de extra anpassningarna inte skulle vara tillräckliga. Rektor ska då se till att elevens behov av särskilt stöd utreds skyndsamt. Behovet av särskilt stöd ska även utredas om eleven uppvisar andra svårigheter i sin skolsituation.

För en elev i grundskolan, anpassade grundskolan, specialskolan och sameskolan ska det särskilda stödet ges på det sätt och i den omfattning som behövs för att eleven ska ha möjlighet att uppfylla de betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper som minst ska uppfyllas. Om det finns särskilda skäl, får ett beslut för en elev i grundskolan, anpassade grundskolan, specialskolan eller sameskolan innebära att särskilt stöd ska ges enskilt eller i en annan undervisningsgrupp (särskild undervisningsgrupp) än den som eleven normalt hör till. Särskilt stöd ska ges oavsett om man har en diagnos eller inte.

Sedan 1 juli 2019 gäller bestämmelser i skollagen om en garanti för tidiga stödinsatser. Garantin omfattar förskoleklass, lågstadiet, sameskolan och specialskolan och syftar till att elever som är i behov av stödinsatser för sin språkliga och matematiska utveckling ska få rätt stöd i tid.

Får elever det stöd de behöver?

Den 1 juli 2014 trädde nya förändringar i skollagen i kraft gällande särskilt stöd och ett mellansteg, extra anpassningar, infördes. Motivet var att minska lärarnas administrativa börda då lärarna skulle slippa skriva de åtgärdsprogram som krävdes när elever skulle få särskilt stöd. Lagen medförde att antalet elever som fick särskilt stöd minskade trots att behovet egentligen fortfarande finns. Detta visar flera undersökningar (Diskrimineringsombudsmannen, 2023; Föräldranätverket Rätten till Utbildning, 2023; Lärarnas Riksförbund, 2017; Riksförbundet Attention, 2023; Sveriges Lärare, 2023:1; Skolinspektionen, 2023).

I en undersökning framkommer det att endast hälften av eleverna som var i behov av särskilt stöd fick det (Sveriges Lärare, 2023:1). Värst såg det ut i förskoleklass där sex av tio elever som var i behov av särskilt stöd inte fick det. I en genomsnittlig klass hade fem elever extra anpassningar, två hade särskilt stöd och två hade behov av särskilt stöd men som inte fick det. I grundskolans årskurser 1–6 var det både flest elever och störst andel som hade extra anpassningar. I genomsnitt hade 29 procent av eleverna extra anpassningar.

Även Diskrimineringsombudsmannen (DO) har sammanställt de anmälningar som har kommit in gällande diskriminering som har samband med funktionsnedsättning i skolan (Diskrimineringsombudsmannen, 2023). Antalet anmälningar om diskriminering som har samband med funktionsnedsättning inom förskola/förskoleklass, grundskola och gymnasieskola har ökat sedan

2018. Grundskolan är den vanligaste skolformen bland dessa anmälningar. Elever får inte det stöd i skolan som de har rätt till. Det handlar om att skolor inte vidtar tillräckliga stöd- och anpassningsåtgärder för att tillgängliggöra skolan. Ett exempel som tas upp är att skolan inte har satt in tillräckliga resurser när eleven riskerar att skada sig själv och andra. Ett annat exempel var att inte elever som är i behov av enskild undervisning får det eller att de har fått sitta själva utan lärarledd undervisning. Det framkommer också att vissa elever inte fått anpassningar och stöd eftersom de inte har någon diagnos (trots att det inte krävs enligt lag). I rapporten framkommer det även att bristen på stöd och anpassningar får stora konsekvenser för eleven på många olika sätt.

Extra anpassningar och särskilt stöd – hur och var?

Extra anpassning och särskilt stöd kan ske på olika sätt. Det kan handla om anpassningar och stöd som sker i klassrummet, men det kan också ske utanför klassrummet. I korthet kan sägas att extra anpassningar genomförs av läraren i klassrummet medan särskilt stöd är ett rektorsbeslut och eleven får då insatser som oftast är utanför klassrummet. I dagens skolsystem så är det en norm med inkludering det vill säga att alla elever har rätt till en likvärdig utbildning och att utbildningen ska anpassas efter elevernas behov¹. I en metanalys så framkommer det att många lärare är positiva till inkludering rent teoretiskt, men att det finns stora utmaningar att gå från teori till praktik (Buli-Holmberg, Høybråten Sigstad, Morken, & Hjørne, 2023).

Anpassning och stöd i klassrummet

Enligt Skolverket är extra anpassningar en mindre ingripande stödsats, som normalt är möjlig att genomföra för lärare och övrig skolpersonal inom ramen för den ordinarie undervisningen (Skolverket, 2024). Det behöver inte fattas något formellt beslut om extra anpassningar.

Extra anpassningar i klassrummet innebär att göra undervisningen mer tillgänglig. Lärarna gör då en differentiering av undervisningen vilket innebär att de till exempel kan ge eleverna olika svåra uppgifter, att de kan få olika typer av läxor eller att eleverna får anpassade examinations-sätt. Det kan också innebära att eleverna får olika typer av hjälpmedel till exempel bildstöd eller hörselkåpor. Vissa elever kan behöva hjälp att komma i gång med en uppgift medan andra behöver hjälp att förstå uppgiften. Det kan även handla om hur eleven sitter i klassrummet.

Anpassning och stöd utanför klassrummet

Enligt Skolverket är särskilt stöd av mer ingripande karaktär än extra anpassningar och ska beslutas av rektorn i ett åtgärdsprogram (Skolverket, 2024). Enligt skollagen får särskilt stöd ges i stället för den undervisning som eleven annars skulle ha deltagit i eller som komplement till denna (SFS, 2010:800). Det särskilda stödet ska ges inom den elevgrupp som eleven tillhör om inte annat regleras i skollagen eller annan författning. I åtgärdsprogrammet ska det framgå vilket behov av särskilt stöd det finns och hur det ska ges. Det ska också framgå när och av vem som åtgärderna ska följas upp och utvärderas. Åtgärdsprogrammet beslutas av rektorn och innebär att särskilt stöd ska ges

1. i en annan elevgrupp eller enskilt
2. i form av distansundervisning och annan undervisning eller
3. i form av anpassad studiegång.

¹ Det ska dock påpekas att det inte finns någon entydig definition kring vad inkludering är vilket försvårar forskning kring detta ämne. Detta är något som bland annat har lyfts av forskarna Jorun Buli-Holmberg, Hanne Marie Høybråten Sigstad, Ivar Morken & Eva Hjørne.

Eleven kan också få en mix av undervisning i ordinarie klass/elevgrupp och undervisning i en mindre grupp eller enskilt. Det kan även innebära att de får en resursperson som är med dem delar av eller hela dagen.

Förutsättningar för att ge anpassningar och stöd

Resurser

Skolans resurser är ofta ett debatterat ämne. Det handlar om allt från hur de nedskärningar som sker slår mot verksamheten till hur skolpengen ska fördelas. När det gäller nedskärningarna har flera aktörer har lyft att skolan är underfinansierad och att de kraftiga nedskärningarna ger allvarliga konsekvenser (Dagens samhälle, 2023; SKR, 2023:1; SKR, 2023:2; Sveriges Lärare, 2023:3; Sveriges Lärare, 2023:4). Dessa nedskärningar har dessutom skett i många år (Lärarförbundet, 2021:1).

Sveriges Lärare har undersökt nedskärningarna inom skolväsendet. I en undersökning riktad till Sveriges Lärares föreningar² framkom det att den övervägande majoriteten av föreningarna svarade att verksamheten har fått mindre resurser för 2023 jämfört med 2022 (Sveriges Lärare, 2023:3). Föreningarna svarade även att de ekonomiska förutsättningarna för 2024 ser ännu värre ut. Hela åtta av tio föreningar svarade att det kommer bli sämre eller mycket sämre under 2024.

I en annan undersökning så svarade majoriteten av lärarna att det kommer ske nedskärningar på deras förskola eller skola under 2024 (Sveriges Lärare, 2023:4). Nedskärningarna innebär en minskning av stödpersonal, minskad möjlighet att ge elever särskilt stöd, större klass- och elevgrupper samt fler undervisningstimmar per lärare.

Elevhälsan

Enligt skollagen ska det finnas elevhälsa för eleverna i förskoleklassen, grundskolan, anpassade grundskolan, sameskolan, specialskolan, gymnasieskolan och anpassade gymnasieskolan (SFS, 2010:800). Elevhälsan ska omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Elevernas utveckling mot utbildningens mål ska stödjas. Elevhälsans arbete ska bedrivas på individ-, grupp- och skolenhetsnivå och ske i samverkan med lärare och övrig personal.

Trots att det i skollagen finns regleringar om elevhälsa så finns det brister. SKR har genomfört en kartläggning kring nuläget och utmaningar i elevhälsan (SKR, 2021). Kartläggningen visade att det fanns kvalitetsskillnader mellan skolornas elevhälsoarbete och att dessa har ökat. Nära fyra av tio kommuner svarade att det inom grundskolan fanns ett fåtal eller flera vakanser inom elevhälsan. 60 procent svarade att det fanns vakanser gällande specialpedagoger och 24 procent att det fanns vakanser för speciallärare. 27 procent av de som har vakanser svarade att det beror på att det är svårare att rekrytera till skolor i socioekonomiskt utsatta områden. Det har skett en ökning i andelen som svarar detta sedan 2015 då 15 procent svarade att det är svårare att rekrytera till skolor i socioekonomiskt utsatta områden. 29 procent av kommunerna svarade att elevhälsans kvalitet varierar relativt mycket mellan skolorna.

De största utmaningarna som elevhälsan möter var en ökande psykisk ohälsa, behoven hos elever med långvarig skolfrånvaro, att möta behoven hos elever som behöver extra anpassningar eller särskilt stöd samt att utveckla inkluderande lärmiljöer och det hälsofrämjande arbetet. Cirka 95 procent svarade att den ökande psykiska ohälsan hos unga är en ganska eller mycket stor ut-

² Sveriges Lärares föreningar är de lokal- och regionföreningar som finns inom Sveriges Lärare, vilket motsvarar Sveriges alla kommuner samt de kommunalförbund som bedriver gymnasieskola.

maning. Ungefär en tredjedel svarade att det är en mycket stor utmaning. Ungefär samma mönster ser vi gällande problemet med elever med långvarig skolfrånvaro, men det är något fler som svarade att detta är en mycket stor utmaning. Nio av tio svarade att det är en ganska stor eller mycket stor utmaning med behoven hos elever som behöver extra anpassningar och särskilt stöd.

Klasstorlekar

Stora klass- och elevgruppsstorlekar har negativa effekter både för lärare och elever. I Skolverkets undersökning *Attityder till skolan* från 2018 svarade 37 procent av lärarna i grundskolans årskurs 4–6, 31 procent av lärarna i årskurs 7–9 och 40 procent av lärarna i gymnasieskolan att klassen är för stor (Skolverket, 2019). I en undersökning av Sveriges Lärare fick lärarna i grundskolan och gymnasieskolan svara på frågor om klass- och elevgruppsstorlekar och dess konsekvenser (Sveriges Lärare, 2023:1). Endast två procent av lärarna svarade att de hade för liten grupp och bland de som svarade att de hade för stor grupp var det ingen som svarade att detta inte medförde konsekvenser. I grundskolan var det vanligaste svaret att det påverkade genom att de elever som behöver hjälp inte får den hjälp de behövde och att lärarna inte hinner se varje elev i undervisningen.

Konsekvenser av bristen på extra anpassningar och särskilt stöd

Minskad studiero

Flera undersökningar visar att problemet med bristande studiero är utbrett (Skolinspektionen, 2023; Skolverket, 2019). I Skolinspektionens elevenkät 2023 framkommer det att sex av tio elever i grundskolan upplevde att det ibland, sällan eller aldrig var arbetsro på lektionerna (Skolinspektionen, 2023). Var femte elev svarade att det sällan eller aldrig är arbetsro och att det ofta eller alltid är så stökigt på lektionerna att de har haft svårt att koncentrera sig. I Skolverkets undersökning *Attityder till skolan* svarade mer än var tredje elev i årskurs 4–6 och fyra av tio elever i årskurs 7–9 att det är arbetsro på ungefär hälften av lektionerna eller färre (Skolverket, 2019). 46 procent av eleverna i årskurs 4–6 och 43 procent av eleverna i årskurs 7–9 svarade att de har blivit störda av andra elever på hälften av lektionerna eller fler. I gymnasieskolan skiljer sig det åt beroende på typ av gymnasieprogram. I yrkesprogrammen svarade 49 procent av eleverna att de har blivit störda av andra elever på hälften av lektionerna eller fler medan motsvarande andel i högskoleförberedande och introduktionsprogrammet var 34 respektive 48 procent.

Problematiske skolfrånvaro

En enkätundersökning från Attention visade att en fjärdedel av eleverna med NPF-diagnoser har varit frånvarande helt eller majoriteten av skoltiden (Riksförbundet Attention, 2023). Ungefär 80 procent har frånvaro kopplad till sin NPF-diagnos. I den statliga utredningen *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera* definieras problematisk frånvaro som all frånvaro som kan påverka elevens måloppfyllelse, oavsett om frånvaron är giltig eller ogiltig (SOU, 2016:94). Enligt utredningen finns det ett antal kända riskfaktorer som är kopplade till frånvaro och de kan delas in i tre huvudområden nämligen faktorer som är relaterade till skolan, individen eller sociala faktorer som har samband med familj, bostadsområde och kamrater. Oftast är det en kombination av dessa. Det lyfts att stora klasser kan leda till sämre stöd, högre ljudnivå och stök vilket utgör en risk för ökad frånvaro hos vissa elever.

Tidiga insatser och anpassning efter elevernas behov kan främja att elever inte får problematisk skolfrånvaro (Skolverket, 2024:2). I avhandlingen *”Man är ju typ elev, fast på avstånd” – Problematiske skolfrånvaro ur elevers, föräldrars och skolpersonals perspektiv* framkommer det att

extra anpassningar och särskilt stöd utifrån elevens behov är oerhört viktiga för att elever med långvarig problematisk frånvaro ska återvända till skolan (Forsell, 2020). Till exempel kan enskild undervisning eller undervisning i andra sammanhang än i ordinarie klass innebära vägar mot målet att närma sig skolan, delta och få utbildningen tillgodosedd. Andra sätt kan vara att eleven får anpassat schema, vuxnas tillgängliga stöd under raster och aktivt stöd från skolan att lämna hemmet.

Minskad likvärdighet

Enligt skollagen ska alla oberoende av geografisk hemvist, sociala och ekonomiska förhållanden eller oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder ha rätt till lika tillgång till utbildning i skolväsendet (SFS, 2010:800). Vidare står det att särskild hänsyn ska tas till barnets bästa. Vi kan dock konstatera att detta inte följs då elever med behov av särskilt stöd inte får det stöd de behöver samt att det blir allt större skillnader i svenska skola.

Den internationella kunskapsmätningen PIRLS 2021 visar att elever i årskurs 4 har försämrat sina resultat i läsförståelse jämfört med PIRLS 2016 (Skolverket, 2023). Elevers socioekonomiska bakgrund och vilken skola eleven går i har stor betydelse för läsförståelsen. För resurs-svaga elever har läsförståelsen sjunkit medan den ligger kvar på samma nivå för resursstarka elever. Andelen elever som inte når upp till den lägsta kunskapsnivån har mer än fördubblats sedan 2016. I Sverige är skillnaderna i resultat mellan skolor större än i samtliga övriga nordiska länder och detta gäller även när hänsyn tas till elevens egen socioekonomiska bakgrund.

Sveriges Lärare släppte 2023 rapporten *Ska alla elever få lyckas?* där det framkommer att skillnaderna i svensk skola har ökat kraftigt över tid (Sveriges Lärare, 2023:4). Det är för de elever som är utlandsfödda och vars familjer har lägst inkomster som utvecklingen har varit sämst. Den negativa utvecklingen har dock även skett för elever som är födda i Sverige med svenska föräldrar.

Statistik från myndigheter är sällan uppdelad på funktionsvariation, men Föräldranätverket Rätten till utbildning har gjort analyser som visade att elever med NPF-diagnos har lägre meritvärde jämfört med de utan NPF-diagnos – 159 jämfört med 235 (Föräldranätverket Rätten till Utbildning, 2023). Vidare visade analysen att 26 procent av de eleverna utan gymnasiebehörighet med NPF-diagnos har fått ett otillräckligt stöd.

Fler som inte klarar grundskolan

Varje år det cirka 15 procent av eleverna som går ut grundskolan utan att vara behöriga till ett gymnasieprogram. Det skiljer sig dock åt mellan olika grupper i samhället. Till exempel så är det betydligt vanligare att elever med utländsk bakgrund inte går ut grundskolan med gymnasiebehörighet. En annan grupp där det är betydligt mer vanligt att de inte går ut grundskolan med gymnasiebehörighet är elever som har en NPF-diagnos (Föräldranätverket Rätten till Utbildning, 2023). Analyser genomförda på samkörning mellan SCB:s skolstatistik och Socialstyrelsens patientregister visar att 34 procent av de med en NPF-diagnos går ut grundskolan utan behörighet till ett yrkesprogram och 39 procent går ut utan behörighet till ett studieprogram. För de utan NPF-diagnos var motsvarande andel 12 respektive 13 procent. För de elever med en autismsdiagnos så ser det något sämre ut jämfört med de som har ADHD. 40 procent av eleverna med autism och 43 procent av eleverna som har kombinationsdiagnos autism och ADHD gick ut grundskolan utan behörighet till yrkesgymnasium. För elever med ADHD, dyslexi och språkstörning var motsvarande andel 34, 36 respektive 33 procent.

Resultat

Resultatet är baserat på en enkätundersökning till lärare i förskoleklass, grundskolan och gymnasieskolan och är i huvudsakligen uppdelat på skolform. För att undersöka hur det ser ut med antalet elever med extra anpassningar och särskilt stöd fick lärarna svara på frågor utifrån hur det ser ut i deras klass/elevgrupp. Hade läraren flera klasser/elevgruppen ombads de välja den klass/elevgrupp där de undervisar mest i.

Bedömning för att få extra anpassningar och särskilt stöd

”Med den behovsgrad som generellt finns i min elevgrupp är det svårt att känna att jag lyckas med mitt yrke. Skolledning borde ta större hänsyn till lärares professionella bedömning av undervisningsläget och göra mer för att skapa en dräglig situation.”

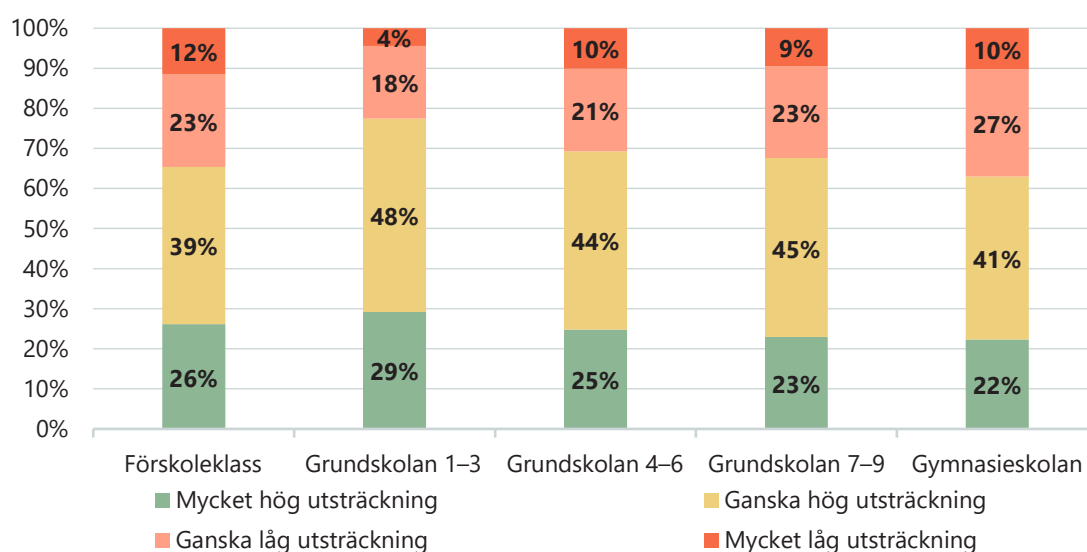
— Lärare i grundskolans årskurs 4–6

Majoriteten av lärarna svarar att de i ganska eller mycket hög utsträckning upplever att deras professionella bedömning beaktas när beslut fattas om huruvida elever ska få extra anpassningar. Enligt skollagen ska lärare själva äga beslutet över extra anpassningar trots detta är det en relativt stor andel som svarar att de i låg eller mycket låg utsträckning upplever att deras professionella bedömning beaktas vid beslut om extra anpassningar (diagram 1). Det är inga stora skillnader mellan skolformerna, men lärare i gymnasieskolan är de som i störst utsträckning (37 procent) svarar att de upplever att deras bedömning i låg eller mycket låg utsträckning beaktas vid beslut. Lärare i grundskolans årskurs 1–3 är de som i lägst utsträckning (22 procent) svarar detta.

”Många elever får olika extra anpassningar utan att det diskuteras med lärare (endast utifrån elevens upplevelse) och jag får inte många resurser att genomföra alla 18 anpassningar i en klass.”

— Lärare i gymnasieskolan

Diagram 1. Beaktas lärares professionella bedömning vid beslut om extra anpassning?

Anm: Procentuell fördelning över i vilken utsträckning lärarna upplever att deras professionella bedömning beaktas när beslut fattas om huruvida elever ska få extra anpassningar uppdelat på skolform. Baserat på 1050 svar från lärare.

”Min uppfattning är att extra anpassningar oftast bara kräver ett telefonsamtal mellan vårdnadshavare och biträdande rektor.”

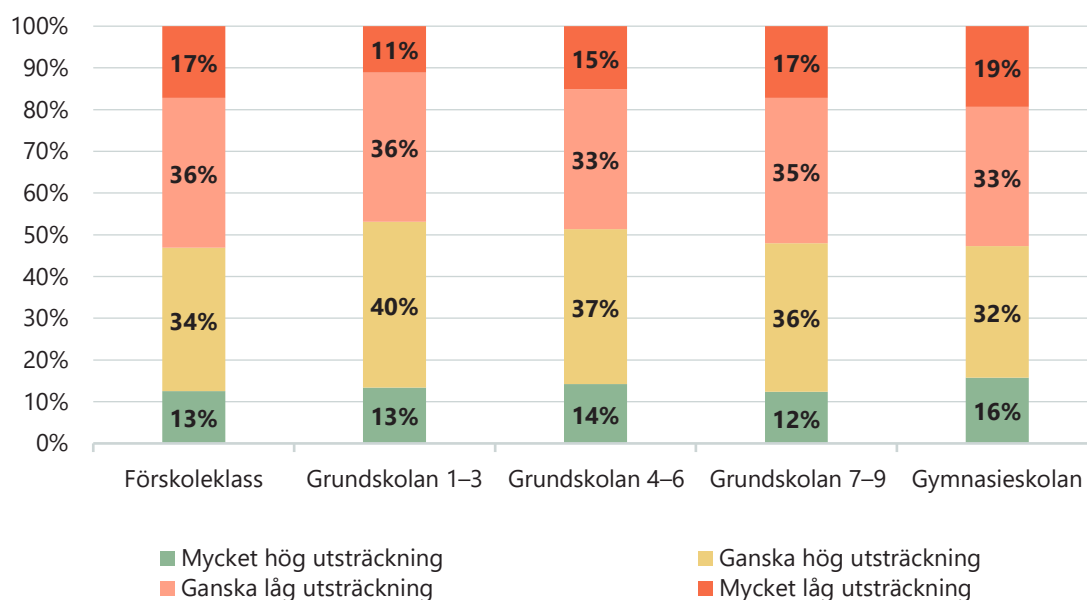
— Lärare i gymnasieskolan

När det gäller beslut om särskilt stöd så svarar lärarna i lägre utsträckning än vad gäller extra anpassningar att de anser att deras professionella bedömning beaktas vid beslut (diagram 2). Ungefär hälften av lärarna svarar att de i ganska eller mycket låg utsträckning upplever att deras professionella bedömning beaktas vid beslut. Mer än var tionde lärare svarar att deras bedömning beaktas i mycket låg utsträckning.

”Det stora problemet är att lärare anmäler behovet av särskilt stöd till skolans rektor med tydlig frågeställning för vidare utredning, men problemet är rektors underlåtenhet att utreda behovet av särskilt stöd.”

— Lärare i grundskolans årskurs 7–9

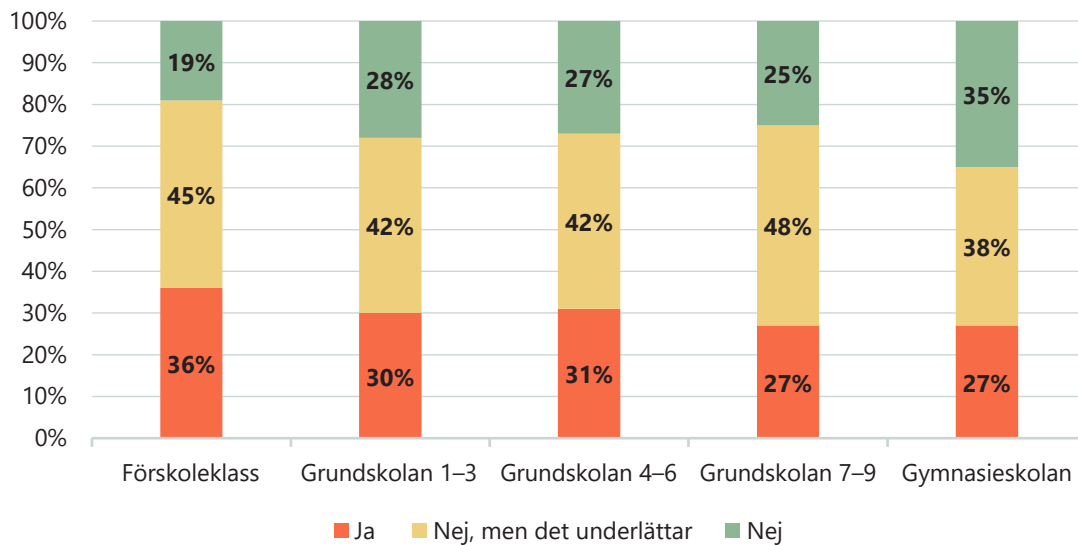
Diagram 2. Beaktas lärarnas professionella bedömning när beslut fattas om huruvida elever ska få särskilt stöd?

Anm: Procentuell fördelning över i vilken utsträckning lärarna upplever att deras professionella bedömning beaktas när beslut fattas om huruvida elever ska få särskilt stöd uppeldat på skolform. Baserat på svar från 1040 lärare.

Lärare i förskoleklass är de som i lägst utsträckning, 19 procent, svarar att de upplever att det inte krävs en diagnos för att eleverna på skolan ska få särskilt stöd medan lärarna i gymnasieskolan är de som i högst utsträckning, 35 procent, svarar att det inte behövs (diagram 3). Majoriteten av lärare svarar dock att det antingen behövs en diagnos eller att det underlättar.

Diagram 3. Krävs det en diagnos för att elever ska få särskilt stöd?

Anm: Procentuell fördelning över huruvida man upplever att det krävs en diagnos för att elever på deras skola ska få särskilt stöd. Baserat på 1013 svar från lärare.

Hur ser det ut i klasserna/elevgrupperna?

”Att undervisa 28 elever där mer än hälften är i behov av anpassningar, gör att jag behöver göra 15 olika lektioner under samma lektionspass.”

— Lärare i förskoleklass

Hur många elever i varje klass har extra anpassningar och särskilt stöd?

”Det är helt omöjligt att ge enskilda elever den tid de skulle behöva för att t.ex. förstå en metod i matematik. Om jag stannar för länge hos en elev har jag ett dussintal på kö som vill ha individuell hjälp. När jag i stället försöker vara effektiv och hjälpa flera med genomgångar, filmer m.m. så hänger inte elever med koncentrationsproblematik eller ointresse med. När jag försöker få elever att hjälpa varandra går tempot ner och ljudnivån stiger.”

— Lärare i grundskolans årskurs 4–6

I samtliga skolformer finns det i genomsnitt tre elever som behöver särskilt stöd i varje klass/elevgrupp men som inte får det (tabell 1). I en genomsnittlig klass i grundskolans årskurs 4–6 finns det sju elever som har extra anpassningar och fyra som har särskilt stöd. I de 10 procent klasser (P₉₀) där högst antal elever i genomsnitt har extra anpassningar får fjorton elever eller fler extra anpassningar, sex elever eller fler har särskilt stöd och sju elever eller fler har behov av särskilt stöd men inte får det.

Tabell 1. Extra anpassningar, särskilt stöd – genomsnittlig antal elever i varje klass

Skolform	Antal elever som har extra anpassningar			Antal elever som har särskilt stöd			Antal elever som behöver särskilt stöd men som inte får det		
	P ₁₀	Medelvärde	P ₉₀	P ₁₀	Medelvärde	P ₉₀	P ₁₀	Medelvärde	P ₉₀
Förskoleklass	0	4	8	0	1	4	0	3	5
Grundskola årskurs 1–3	2	6	12	0	2	5	0	3	5
Grundskola årskurs 4–6	3	7	14	0	4	7	0	3	7
Grundskola årskurs 7–9	2	8	14	0	3	6	0	3	6
Gymnasieskolan	0	7	15	0	2	6	0	3	10

Anm: Deskriptiv beskrivning över antalet elever i varje klass som har extra anpassningar, särskilt stöd och som är i behov av särskilt stöd uppdelat på skolform. Baserat på svar från 1203 till 1215 lärare.

Hur stor andel av eleverna har extra anpassningar och/eller särskilt stöd?

”Differentieringen på undervisningen som krävs är nästan omöjlig att planera.”

— Lärare i grundskolan årskurs 1–3

I en genomsnittlig förskoleklass är det 18 procent av eleverna som har extra anpassningar, 5 procent som får särskilt stöd och endast 23 procent av de elever som är i behov av särskilt stöd får det (diagram 4)³. Det innebär alltså att 77 procent av de som lärarna bedömer behöver särskilt stöd i förskoleklassen inte får det. Var tredje elev i förskoleklassen har extra anpassningar, särskilt stöd eller är i behov av särskilt stöd men får det inte.

I grundskolan och gymnasieskolan är det ungefär var tredje elev som har extra anpassningar. Var tionde elev i grundskolans årskurs 1–3 och i gymnasieskolan samt var sjätte elev i grundskolans årskurs 4–9 har särskilt stöd. Ungefär hälften av eleverna i grundskolans årskurs 4–9 och fyra av tio i grundskolans årskurs 1–3 samt gymnasieskolan får inte särskilt stöd trots att de har behov av det.

”Att arbeta mycket ensam i klassrummet utan stöttning från fritidspedagog med 28 barn med enskilda behov. Många med koncentrationssvårigheter. Många som saknar inre motor och någon enstaka som skulle behöva en till en-undervisning varje lektion. Jag räcker inte till. Anpassningar som går att göra blir så ’lätta’ att de inte blir en riktig hjälp. Tiden finns inte att göra anpassningar som t.ex små checklistor för varje moment till en elev eller bildstöd till varje moment. Orimlig arbetsbörda.”

— Lärare i grundskolans i årskurs 1–3

I grundskolans årskurs 4–6 är det i genomsnitt hälften av eleverna i varje klass/elevgrupp som har extra anpassningar, särskilt stöd eller som är i behov av det och i grundskolans årskurs 1–3 och 7–9 samt gymnasieskolan så är det fler än fyra av tio elever som har det.

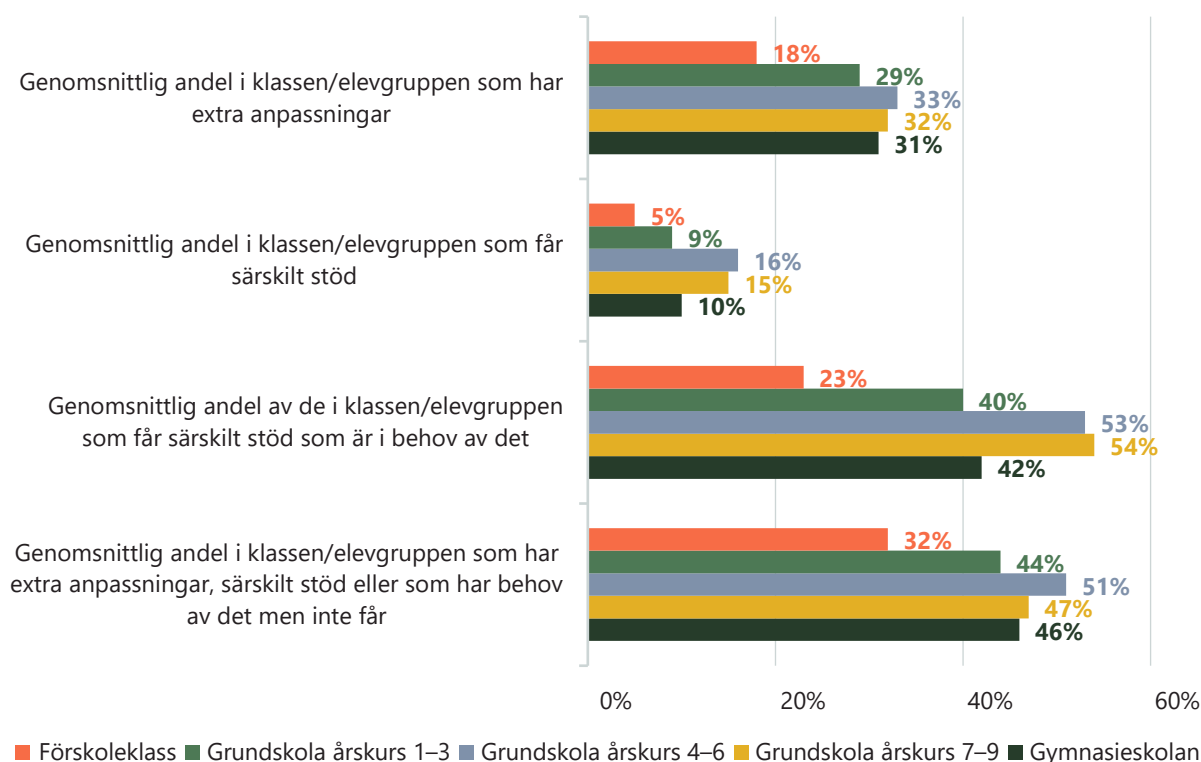
”Då jag har 6 elever som behöver extra anpassningar/särskilt stöd hinner jag inte med dem som ensam lärare. Den elev som har särskilt stöd får det endast av specialläraren någon timme varje dag. Och aldrig av mig som klasslärare. En elev som behöver särskilt stöd får det inte alls. 3 elever som behöver extra anpassningar får det endast via sådant jag kan göra för hela klassen under dagen. De andra extra anpassningarna görs endast i mån av

³ Andel används för att kunna jämföra mellan gruppen oberoende klass-/elevgruppsstorlek.

tid. Så flera elever får inte anpassade uppgifter som de egentligen behöver. De får heller inte enskilda genomgångar. Hela klassen har lite enklare uppgifter för att jag ska hinna ge några elever med behov av anpassningar mer tid. Undervisningen håller en lite för låg nivå hela tiden.”

— Lärare i grundskolans årskurs 1–3

Diagram 4. Extra anpassningar, särskilt stöd – genomsnittlig andel elever i varje klass

Anm: Genomsnittlig andel elever i varje klass som har extra anpassningar, särskilt stöd och som är i behov av särskilt stöd uppdelat på skolform. Baserat på svar 1093 till 1215 lärare.

Vilka åtgärder görs?

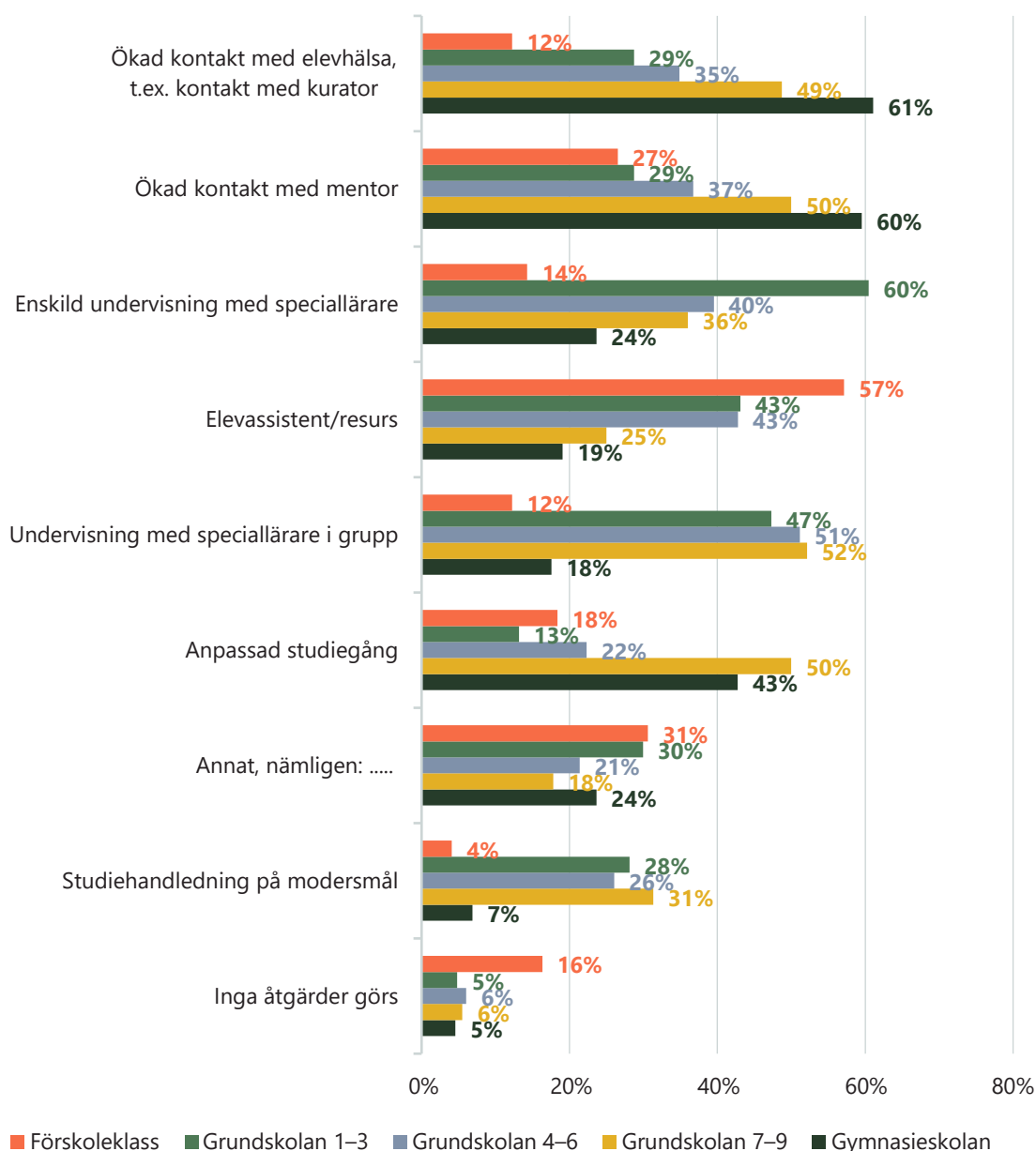
”Det bestäms en mängd olika åtgärder för att elever i behov av stöd (eller utmaningar) ska bemötas på rätt nivå och kunna få rätt anpassning och stöd men det står bara på ett papper och omsätts sällan eller aldrig till verklighet. Det är upp till varje lärare att jobba så mycket man orkar för att se till att det blir ”så lite dåligt” som möjligt.”

— Lärare i grundskolans årskurs 4–6

Majoriteten, 57 procent, av lärare i förskoleklass svarar att den åtgärd som görs för elever med särskilt stöd är att ta in en elevassistent/resurs (diagram 5). 16 procent av lärarna i förskoleklass svarar att ingen åtgärd genomförs trots att eleven har fått särskilt stöd. Det som kommer upp i de öppna svaren är att det kan handla om att eleven egentligen behöver en viss typ av åtgärd till exempel stödpersonal eller att de inte får stöd i den utsträckning de behöver.

I grundskolans årskurs 1–3 är den vanligaste åtgärden enskild undervisning med speciallärare medan undervisning med speciallärare i grupp är vanligast i grundskolans årskurs 4–9. I gymnasieskolan svarar sex av tio lärare att ökad kontakt med mentor eller ökad kontakt med elevhälsan är de åtgärder som sätts in. Var tjugonde lärare i grundskolan och gymnasieskolan svarar att det inte görs några åtgärder alls.

Diagram 5. Vilka åtgärder får elever som har särskilt stöd?

Anm: Procentuell fördelning över vilka åtgärder som görs för de elever som får särskilt stöd i klassen/elevgruppen uppdelat på skolform. Baserat på svar från 798 lärare.

”En elev som behöver ständigt vuxenstöd får 80 min/v.”

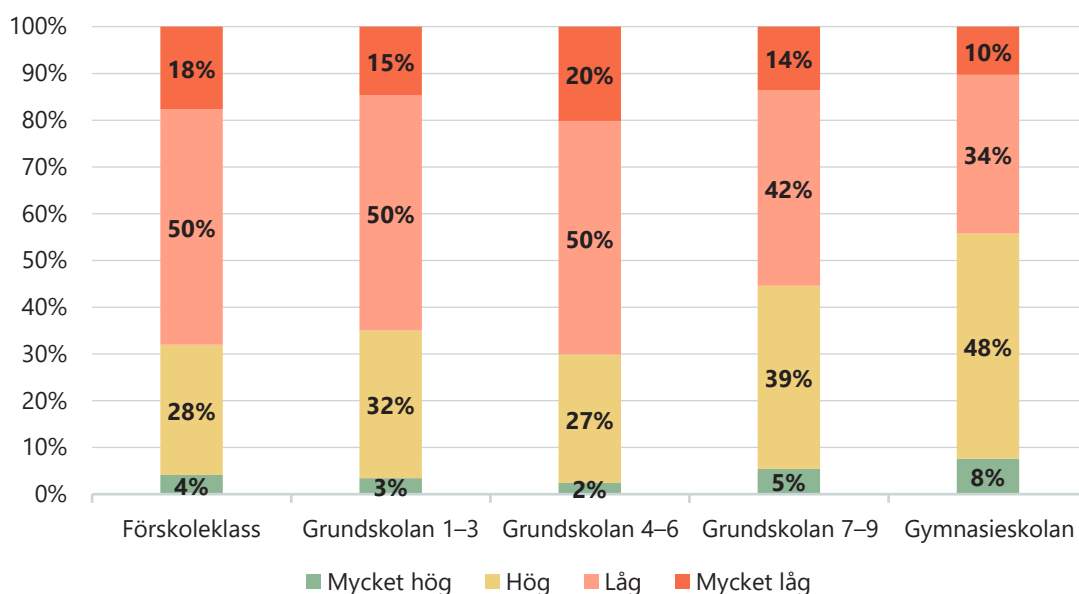
— Lärare i grundskolans årskurs 4–6

Majoriteten av lärare, förutom lärare i gymnasieskolan, svarar att de i låg eller mycket låg grad anser att eleverna får tillgång till de insatser som de anser att de behöver (diagram 6). Oavsett skolform så svarar var tionde eller fler än var tionde att eleverna i mycket låg grad får tillgång till de insatser de behöver. I grundskolan svarar var femte detta. Ytterst få lärare svarar att eleverna i mycket hög grad får de insatser de behöver.

”Alla får inte det stöd de behöver och en del blir hemmasittare som följd av det.”

— Lärare i grundskolans årskurs 7–9

Diagram 6. I vilken grad får eleverna i klassen/elevgruppen tillgång till rätt insatser?

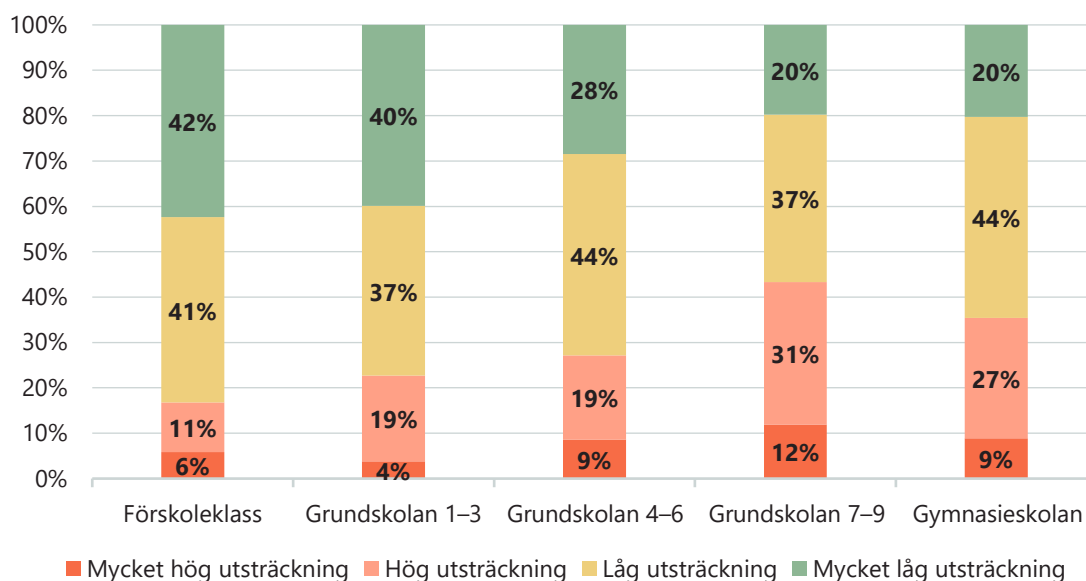

Anm: Procentuell fördelning över i vilken grad eleverna i klassen/elevgruppen får tillgång till de insatser som läraren bedömer att de behöver uppdelat på skolform. Baserat på svar från 1211 lärare.

Vårdnadshavarnas åsikter

Det är störst andel lärare, 43 procent, i grundskolans årskurs 7–9 som svarar att vårdnadshavarna i hög eller mycket hög uträckning vill att deras barn ska ha extra anpassningar, men som läraren upplever inte är behov av det (diagram 7). Därefter kommer lärare i gymnasieskolan där 36 procent av lärarna svarar att det sker i hög eller mycket hög utsträckning. I förskoleklass är det 17 procent som svarar detta.

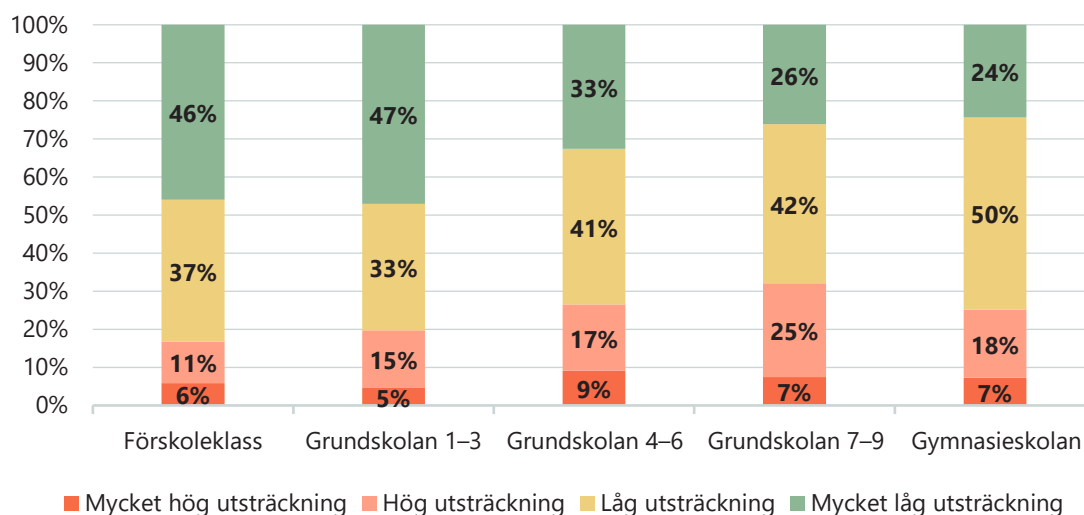
Diagram 7. I vilken utsträckning upplever läraren att vårdnadshavare vill att deras barn ska ha extra anpassningar men som läraren inte upplever är i behov av det?

Anm: Procentuell fördelning över i vilken utsträckning läraren upplever att vårdnadshavare vill att deras barn ska ha extra anpassningar men som läraren inte upplever är i behov av det uppdelat på skolform. Baserat på svar från 1112 lärare.

Samma mönster finns för särskilt stöd (diagram 8). Lärarna i grundskolans årskurs 7–9 och gymnasieskolan tenderar i högre grad svara att det i hög eller mycket hög utsträckning stämmer att vårdnadshavarna vill att deras barn ska få särskilt stöd men att läraren inte upplever att eleven är i behov av det och att de i lägre utsträckning svarar att det stämmer i mycket liten utsträckning.

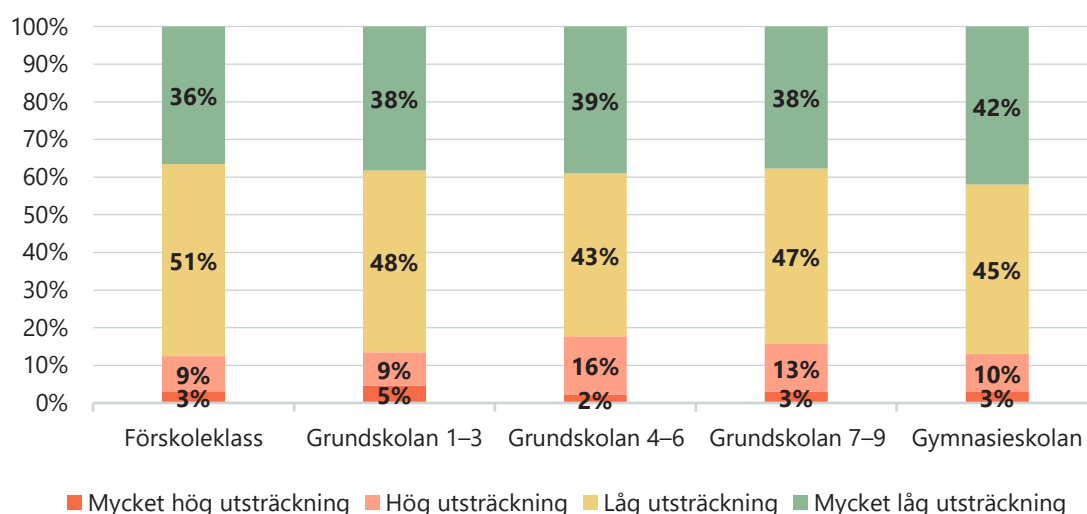
Diagram 8. I vilken utsträckning upplever läraren att vårdnadshavare vill att deras barn ska ha särskilt stöd men som läraren inte upplever är i behov av det?

Anm: Procentuell fördelning över i vilken utsträckning läraren upplever att vårdnadshavare vill att deras barn ska ha särskilt stöd men som läraren inte upplever är i behov av det uppdelat på skolform. Baserat på svar från 1107 lärare.

Det är betydligt mer ovanligt att vårdnadshavare inte vill att deras barn ska ha extra anpassningar trots att läraren upplever att barnet är i behov av det (diagram 9). Det är även mindre skillnader mellan skolformerna. Dock svarar fler än var tionde lärare att detta sker i hög eller mycket hög utsträckning.

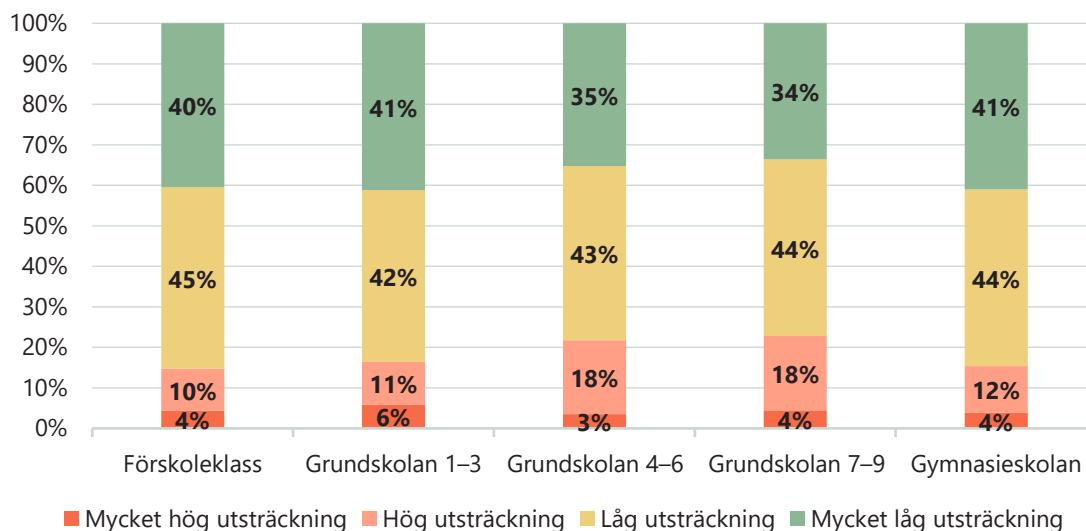
Diagram 9. I vilken utsträckning upplever läraren att vårdnadshavare inte vill att deras barn ska ha extra anpassningar men som läraren upplever är i behov av det?

Anm: Procentuell fördelning över i vilken utsträckning läraren upplever att vårdnadshavare inte vill att deras barn ska ha extra anpassningar men som läraren upplever är i behov av det uppdelat på skolform. Baserat på svar från 1112 lärare.

Det är något mer vanligt att vårdnadshavarna motsätter sig att deras barn ska få särskilt stöd (diagram 10). Mer än var femte lärare i grundskolans årskurser 4–6 och 7–9 svarar att vårdnadshavarna i hög eller mycket hög utsträckning inte vill att deras barn ska få särskilt stöd trots att läraren upplever att barnet är i behov av det.

Diagram 10. I vilken utsträckning upplever läraren att vårdnadshavare inte vill att deras barn ska ha särskilt stöd men som läraren upplever är i behov av det?

Anm: Procentuell fördelning över i vilken utsträckning läraren upplever att vårdnadshavare inte vill att deras barn ska ha särskilt stöd men som läraren upplever är i behov av det uppdelat på skolform. Baserat på svar från 1106 lärare.

Obalans mellan elevernas behov och skolans insatser

I samtliga skolformer konstaterar lärarna att det inte finns förutsättningar att möta de omfattande behoven av anpassningar och stöd som eleverna har. Majoriteten av lärarna i grundskolans årskurser 1–6 svarar att det stämmer helt att de har för många elever i klassen/elevgruppen som har behov av extra anpassningar och/eller särskilt stöd utifrån de förutsättningar de har (diagram 11). Mer än sju av tio lärare i förskoleklass och gymnasieskolan och åtta av tio lärare i grundskolan svarar att det stämmer helt eller delvis att de har för många elever som har behov. I grundskolans årskurs 7–9 är det endast fyra procent som svarar att det inte alls stämmer.

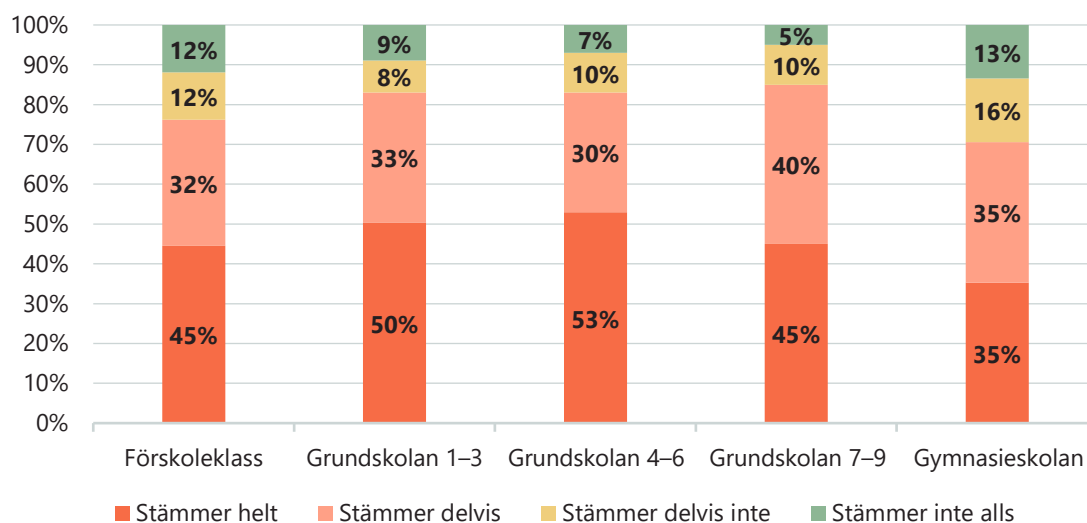
”Jag som lärare räcker inte till för att hjälpa alla mina elever. Även då jag gör anpassningar som gynnar många, har jag alldeles för många som behöver extra stöd. Den klassresurs som finns får gå till två enskilda elever för att arbetsron ska kunna finnas. Detta gör dock att jag som lärare inte räcker till för alla.”

— Lärare i grundskolans årskurs 1–3

“Planeringstiden räcker inte till för att hinna sätta ihop individuella meningsfulla uppgifter för alla som inte kan följa ’normal’ undervisning. Jag behöver hålla flera saker i huvudet under samma lektion, eftersom eleverna behöver arbeta med olika saker. Många anpassningar görs för hela klassen, t.ex. längre provtid, men det är för många som behöver individuell hjälp eller hjälp i mindre grupp. Sover oroligt på nätterna, drömmer om eleverna, blir ifrågasatt av vårdnadshavare varför skolan inte gör mer för dessa elever. Värst av allt, de har ju rätt och det drabbar eleverna.”

— Lärare i grundskolans årskurs 7–9

Diagram 11. Hur väl stämmer det att läraren anser att de har för många elever i klassen/elevgruppen som har behov av extra anpassningar och/eller särskilt stöd utifrån de förutsättningar de har idag?

Anm: Procentuell fördelning över hur väl lärarna svarar att det stämmer att de har för många elever i klassen/elevgruppen som har behov av extra anpassningar och/eller särskilt stöd utifrån de förutsättningar de har idag uppdelat på skolform. Baserat på svar från 1110 lärare.

Skillnader i antal och andel elever med extra anpassningar och särskilt stöd

För att undersöka om det finns skillnader i antal och andel elever som har extra anpassningar och särskilt stöd mellan de respondenter som anser att de har för många elever med extra anpassningar och särskilt stöd respektive de respondenter som inte anser att de har det, så har vi genomfört en analys uppdelat på dessa grupper.

Analysen visar tydligt att de som svarar att det stämmer helt att de har för många elever med extra anpassningar och särskilt stöd även har fler elever i klassen/elevgruppen som har extra anpassningar och som är i behov av särskilt stöd men som inte får det (tabell 2). De som har svarat att det stämmer helt har i klassen/elevgruppen i genomsnitt åtta elever med extra anpassningar och fem elever som är i behov av särskilt stöd men som inte får det. Jämfört med de som svarar att det inte stämmer alls att de har för många elever med extra anpassningar och särskilt stöd där de i klassen/elevgruppen i genomsnitt har fyra elever med extra anpassningar och noll som i nuläget är i behov av särskilt stöd men som inte får det.

Både typvärdet (vanligaste antalet) och P_{10} (de 10 procent som har lägst antal elever) och P_{90} (de som har högst antal elever) skiljer sig markant åt mellan grupperna. För extra anpassningar varierar typvärdet mellan åtta elever och noll elever. Det innebär att för de som svarar att det stämmer helt att de har för många elever med extra anpassningar och särskilt stöd så är det vanligaste antalet elever med extra anpassningar åtta elever medan det är noll elever för de som har svarat stämmer inte alls.

P_{10} för dem som har svarat stämmer helt är tre elever och de som har svarat stämmer inte alls är det noll elever. De 10 procenten som har svarat lägst antal elever med extra anpassningar har tre elever eller färre för gruppen stämmer helt och noll elever för gruppen stämmer inte alls. Skillnaden för P_{90} är femton respektive tio elever. De 10 procenten som har högst antal elever med extra anpassningar har, i gruppen som har svarat stämmer helt, femton eller fler elever medan gruppen som svarat stämmer inte alls har tio elever eller fler.

”Extra anpassningar blir vår död.”

— Lärare i grundskolans årskurs 1–3

Dessa skillnader finns även för de elever som är i behov av särskilt stöd men som inte får det. Typvärdet för de som har svarat stämmer helt är nio elever som är i behov av särskilt stöd men som inte får det jämfört med noll för de som har svarat stämmer inte alls.

Antalet elever som i nuläget får särskilt stöd skiljer sig dock inte nämnvärt åt mellan grupperna.

”Det påverkar min undervisning på alla sätt, jag upplever en uppgivenhet och tomhet att jag många gånger övervägt att byta yrke. Jag har påtalat många gånger för min chef att detta inte är hållbart, men inte görs. Vi lärare förväntas bara acceptera situationen och bli utbrända alternativt byta yrke.”

— Lärare i gymnasieskolan

Tabell 2. Skillnader mellan de lärare som har för många elever med behov av anpassningar och stöd jämfört med de som inte har det

Hur väl stämmer följande påstående? ”Jag har för många elever i klassen/elevgruppen som har behov av extra anpassningar och/eller särskilt stöd utifrån de förutsättningar jag har idag”

Stämmer ...	Antal elever som har extra anpassningar				Antal elever som har särskilt stöd				Antal elever som behöver särskilt stöd men som inte får det			
	P ₁₀	Medel-värde	Typ-värde	P ₉₀	P ₁₀	Medel-värde	Typ-värde	P ₉₀	P ₁₀	Medel-värde	Typ-värde	P ₉₀
helt	3	8	8	15	0	3	0	6	0	5	5	9
delvis	2	6	5	11	0	2	0	5	0	2	2	5
delvis inte	1	5	2	10	0	2	0	6	0	1	0	3
inte alls	0	4	0	10	0	2	0	6	0	0	0	2

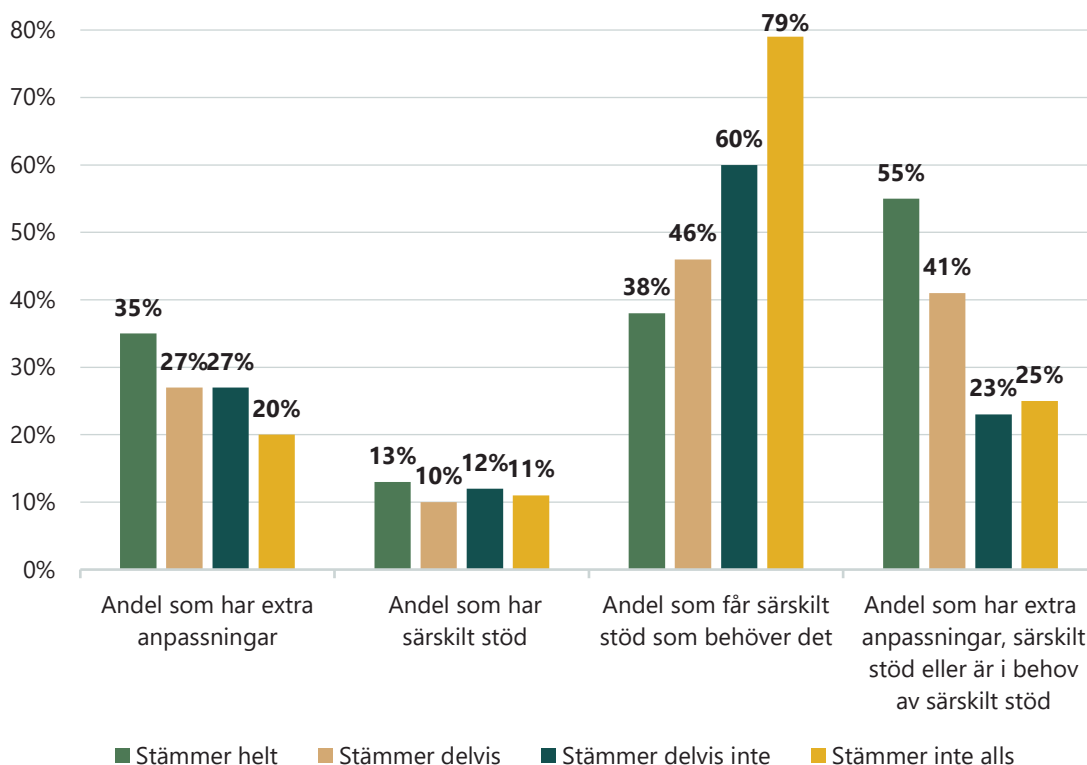
Anm: Deskriptivt fördelning över antalet elever med extra anpassningar, särskilt stöd och som behöver särskilt stöd men inte får det uppdelat på hur väl man instämmer i påståendet att man har för många elever med extra anpassningar och särskilt stöd utifrån de anpassningar man har idag. Baserat på svar från 1065 till 1106 lärare.

I diagram 12 framkommer det samma tydliga skillnader mellan grupperna gällande andelen⁴ elever i klassen. För de som har svarat att det stämmer helt att de har för många elever med extra anpassningar och särskilt stöd så har 35 procent av eleverna extra anpassningar och endast 38 procent av de som är i behov av särskilt stöd får det. Motsvarande andelar för de som har svarat stämmer inte alls är 20 respektive 79 procent. För de som har svarat stämmer helt har majoriteten av elever i klassen (55 procent) extra anpassningar, särskilt stöd eller behov av särskilt stöd jämfört med 25 procent för de som har svarat stämmer inte alls. Det innebär att i genomsnitt har de som har svarat stämmer helt 30 procent fler elever med extra anpassningar, särskilt stöd eller behov av särskilt stöd än de som har svarat stämmer inte alls.

Även på andelen kan vi se att skillnaden i andelen elever som får särskilt stöd inte skiljer sig markant åt mellan grupperna.

⁴ Andel används för att kunna jämföra mellan gruppen oberoende klass- eller gruppstorlek.

Diagram 12. Skiljer sig andelen elever med extra anpassningar och särskilt stöd åt mellan grupperna?

Anm: Procentuell fördelning över andelen som har extra anpassningar, särskilt stöd, som får särskilt stöd som är i behov av det samt som har extra anpassningar, särskilt stöd eller är i behov av särskilt stöd uppdelat på huruvida det stämmer att man har för många elever med extra anpassningar och särskilt stöd utifrån de förutsättningar man har idag. Baserat på svar från 1065 till 1106 lärare.

Konsekvenser när lärarna har för många elever med extra anpassningar och särskilt stöd

Nio av tio lärare i förskoleklass och i grundskolan samt åtta av tio lärare i gymnasieskolan svarar att det stämmer helt eller delvis att konsekvensen av att de har för många elever med extra anpassningar och/eller särskilt stöd blir att det tar tid från andra elevers rätt till stöd och hjälp och att studieron försämras (diagram 13).

”Jag måste bedriva enskild undervisning och då hinner jag inte hjälpa mellanskiktet eller utmana de duktiga.”

— Lärare i grundskolans årskurs 4–6

”Elever i ’mellanskiktet’ dvs de som skulle kunna nå ett C i stället för D blir lidande till förmån för de som behöver mycket hjälp att lyftas till E. Eftersom tiden för gemensam undervisning blir kortare och då många elever är auditiva blir dessa drabbade.”

— Lärare i gymnasieskolan

”Det blir oroligt i klassen eftersom en elev har behov av att ramsa och låta hela tiden. Trots elevresurs så är det extra ljud och saker som händer hos eleven som gör att de andra eleverna tappar fokus på det vi arbetar kring. En annan elev har behov av att gå runt och stör på det viset de andra eleverna.”

— Lärare i förskoleklass

Över åtta av tio lärare svarar att det är svårt att hinna med innehållet i styrdokumentet. Sju av tio lärare i grundskolan och gymnasieskolan samt sex av tio i förskoleklass svarar dessutom att nivån på undervisningen sänks eftersom alla ska kunna bli godkända.

”Svårt att differentiera i den utsträckning som skulle behövas och med flera elever på mycket låg nivå i framför allt matematik, kan nivån hamna alltför lågt för de som kommit längre i sin utveckling. Tiden finns inte alltid för att ge utmaning till starkare elever. Och ibland inte till göra allt på allra, allra lägsta nivå heller.”

— Lärare i grundskolans årskurs 1–3

”Jag får hela tiden välja mellan att lägga undervisningen på en så låg nivå att de flesta kan arbeta självständigt för att hinna med de som räcker upp handen, eller på en för hög nivå för de flesta så att vi följer det vi borde arbeta med utifrån att de går på högstadiet så att de som faktiskt är på den nivån får undervisning för att kunna fortsätta klara godkänt. Motivationen sänks för ALLA, det blir pratigt och behovet av pauser och toabesök ökar. Skapar stor oro i gruppen när det blir för svårt för flertalet av dem, men skapar också oro när det blir för lätt för andra.”

— Lärare i grundskolans årskurs 7–9

”Det sätt som det främst påverkar mig som yrkeslärare är att nivån på undervisningen sänks, och att det känns som att jag måste prioritera mellan elever – ska jag lägga den extra tid eller energi jag har på de som behöver extra stöd för att de kanske ska kunna nå ett E, eller ska jag lägga energi på de elever som är där, vill komma framåt och har kapaciteten för att nå högre och nå sina mål?”

— Lärare i gymnasieskolan

Detta kan skapa konflikter mellan elever, men även mellan elev och lärare.

”Ibland hinner jag inte med att se att en elev är på väg att få ett ’utbrott’ eller bli aggressiv mot en annan elev. Ibland känner inte rastvärdar till anpassningar och konflikter uppstår på raster som jag får hjälpa till att reda ut innan undervisning kan fortsätta.”

— Lärare i grundskolans årskurs 4–6

”Jag har elever som hamnar i affekt och skriker och slåss på lektionerna. Jag har elever som inte lyssnar på vad vuxna säger.”

— Lärare i grundskolans årskurs 1–3

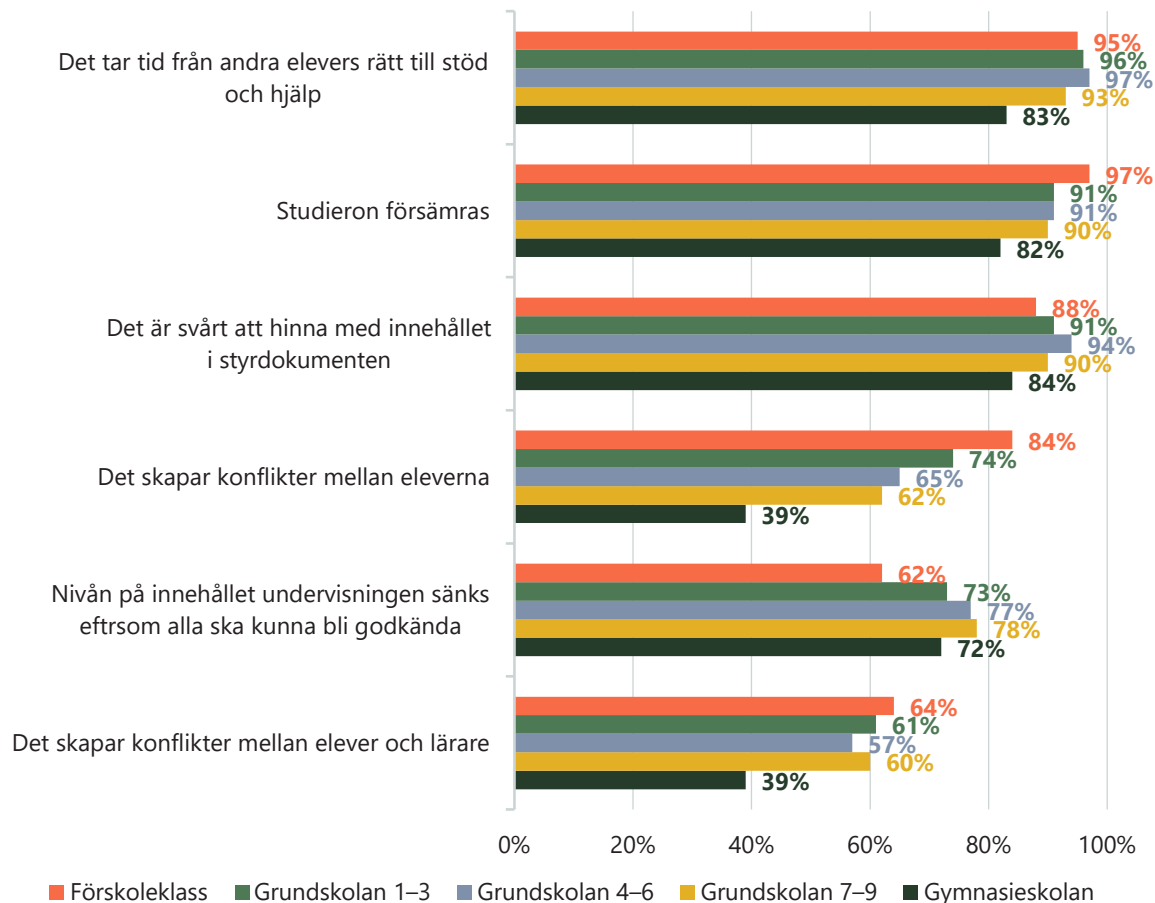
”Stökigt i klassen och fler konflikter. Det blir förvaring för att överleva dagen i stället för undervisning.”

— Lärare i grundskolans årskurs 4–6

”Vi får lägga för mycket tid på att lösa konflikter mellan barnen.”

— Lärare i grundskolans årskurs 1–3

Diagram 13. Stämmer delvis/helt att konsekvenser blir grund av att lärarna har för många elever med extra anpassningar och/eller särskilt stöd

Anm: Procentuell fördelning över de som har svarat att det stämmer helt eller delvis över vilka konsekvenser det blir för undervisningen på grund av att lärarna har för många elever med extra anpassningar och/eller särskilt stöd utifrån de förutsättningar de har idag uppdelat på skolform. Baserat på svar från 986 till 997 lärare som har svarat att det stämmer helt, stämmer delvis eller stämmer delvis inte på påståendet "Jag har för många elever i klassen/elevggruppen som har behov av extra anpassningar och/eller särskilt stöd utifrån de förutsättningar jag har idag".

"Elever får inte hjälp när de behöver eftersom jag behöver vara mer hos de elever som har särskilda behov. Studieron blir störd när elever inte klarar att t ex låta andra arbeta, elever går runt i klassrummet eller skriker saker rakt ut i klassrummet."

— Lärare i grundskolans årskurs 7-9

"Elever förstör för andra elever. Ta sönder datorer, vilket innebär att de eleverna ej kan utföra deras arbeten. Jag behöver repetera grundläggande kunskaper exempel: hur man tolkar analoga klockor, på grund att de ej har med sig det från grundskolan. Jag behöver lära dem cm och m. De har låga kunskaper i läsning vilket innebär att jag får lära ut hur en innehållsförteckning fungerar och vad ett stycke är. Detta medför att jag ej kan bedriva undervisning på gymnasial nivå, utan behöver lägga mycket tid på att stötta upp kring dessa kunskaper och behöver stötta upp mycket."

— Lärare i gymnasieskolan

Nio av tio, eller nära av nio av tio, lärare svarar att det stämmer helt eller delvis att det ökar arbetsbelastningen när de har för många elever med extra anpassningar och/eller särskilt stöd (diagram 14). Åtta och tio svarar att det ökar den arbetsrelaterade stressen.

”Det är främst anpassningen muntlig komplettering och muntliga prov som blir problematiska. Om jag har 6 elever som behöver detta och varje elever behöver 20 min så äter det 2 klocktimmar av min arbetsdag. Det finns egentligen ingen tid för detta. Jag anser att anpassningen är skadlig för lärares hälsa och verksamhetens behov.”

— Lärare i grundskolans årskurs 7–9

”Den ökade arbetsrelaterade stressen gör att det är mycket svårt att slappna av på sin fritid. Påverkar även sömnen då man vaknar vissa tider med stresskänslor.”

— Lärare i grundskolans årskurs 1–3

”Jag är konstant stressad, finns ingen tid för återhämtning. Slutar antingen med byte av yrke eller sjukskrivning.”

— Lärare i förskoleklass

Många lärare känner en samvetsstress, både relaterat till att elever som är i behov av stöd inte får det och över att eleverna inte når så långt som de hade kunnat göra. Mer än åtta av tio lärare i förskoleklass och grundskolans årskurser 1–6 svarar att de känner samvetsstress över att eleverna inte får det stöd de behöver. Motsvarande andel för lärare i grundskolans årskurs 7–9 och gymnasieskolan är 79 respektive 75 procent. Mer än sju av tio lärare i grundskolan svarar att de känner samvetsstress över att eleverna inte når så långt som de hade kunnat göra.

”På grund av de många olika svårigheter som finns i klassen är det flera anpassningar som går i kliché med varandra. Det gör att jag varje lektion behöver prioritera vem av eleverna som ska få tillgång till stödet i klassrummet och vem som får vänta. Det dåliga samvetet gnager.”

— Lärare i grundskolans årskurs 4–6

”Främst det dåliga samvetet som spökar, både för att jag inte klarar att få alla i mål och för att jag inte kan lotsa alla så långt som de kanske egentligen skulle kunnat komma. = ökad stress.”

— Lärare i grundskolans årskurs 7–9

”Jag har ständigt dåligt samvete för mina duktiga elever som jag aldrig någonsin har tid för.”

— Lärare i gymnasieskolan

Var tredje lärare i grundskolan, var femte i förskoleklass och var fjärde lärare i gymnasieskolan svarar att de allvarligt har övervägt att sluta som lärare på grund av att de har för många elever med extra anpassningar och/elever särskilt stöd utifrån de förutsättningar de har.

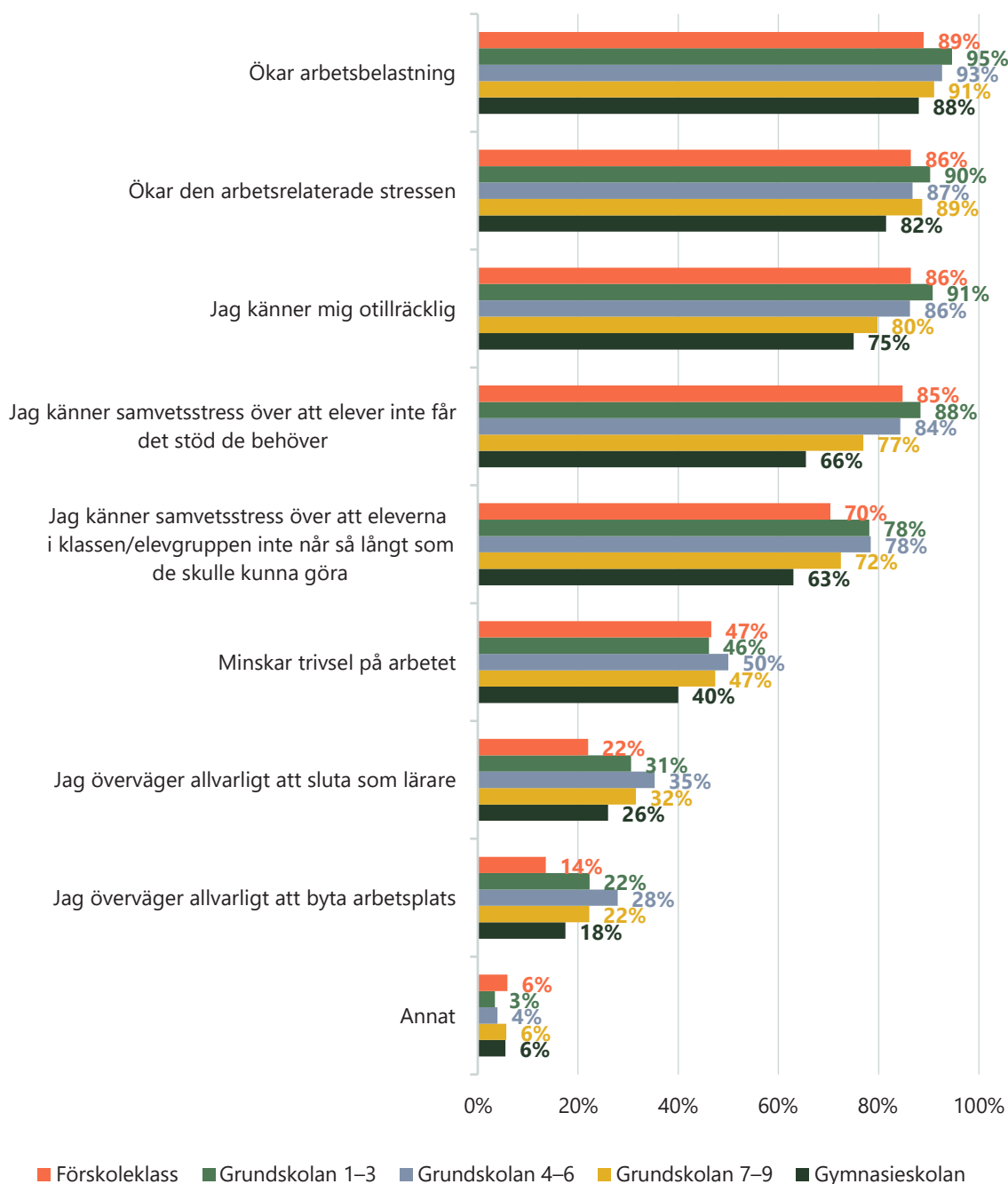
”Jag hinner inte med att anpassa till alla och jag hinner inte med. Allt läggs på klasslärare i vår skola så arbetsbördan är enorm. Ingen hänsyn till vilka åtgärder och extra anpassningar eller vilka elever man har i sin grupp. Jag slutar snart som lärare för jag orkar inte mer!”

— Lärare i grundskolans årskurs 1–3

”Vi har en mkt tuff situation på skolan nu, många lärare på väg att sluta och många elever som mår dålig. Hög stress generellt, glad att snart gå i pension, sorry!”

— Lärare i grundskolans årskurs 4–6

Diagram 14. De som har svarat stämmer helt eller delvis över vilka konsekvenser det får för lärarna på grund av att de har för många elever med extra anpassningar och/eller särskilt stöd utifrån förutsättningar

Anm: Procentuell fördelning över de som har svarat att det stämmer helt eller delvis över vilka konsekvenser det får för lärarna på grund av att de har för många elever med extra anpassningar och/eller särskilt stöd utifrån de förutsättningar de har idag uppdelat på skolform. Baserat på svar från 975 lärare som har svarat att det stämmer helt, stämmer delvis eller stämmer delvis inte på påståendet "Jag har för många elever i klassen/elevgruppen som har behov av extra anpassningar och/eller särskilt stöd utifrån de förutsättningar jag har idag".

"Det är inte ledningens ovilja till att ge stöd som är problemet men att de saknar resurser att hjälpa oss pedagoger med det som både vi och de vet behövs."

—Lärare i gymnasieskolan

Finns det resurser för skolorna att följa skollagen?

”Den skola jag jobbar på följer inte skollagen när det gäller alla elevers rätt att få det de behöver. All personal på skolan är slutkörd då det inte finns förutsättningar för stöd för vare sig elever eller personal.”

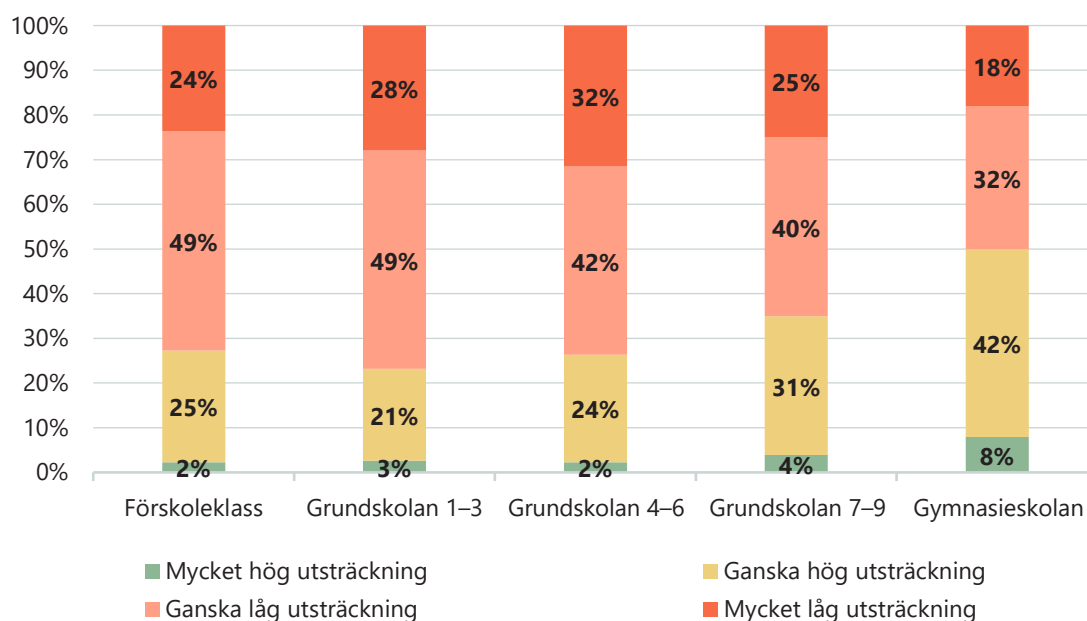
— Lärare i grundskolans årskurs 4–6

Majoriteten av lärarna svarar att det i ganska eller mycket låg utsträckning finns resurser på deras skola att följa skollagen gällande extra anpassningar och särskilt stöd (diagram 15). Var tredje lärare i grundskolans årskurs 4–6 och var fjärde lärare i grundskolans årskurs 1–3 och 7–9 svarar att det i mycket låg utsträckning finns resurser att följa skollagen. Motsvarande andel för förskoleklass och gymnasieskolan är 24 respektive 18 procent. I gymnasieskolan svarar hälften av lärarna att det i ganska eller mycket hög utsträckning finns resurser att följa skollagen. I grundskolans årskurs 1–3 är motsvarande andel 24 procent.

”Man får inte resurser till elever som är utåtagerande eller har svårt att vara i stora sammanhang. Då får samverkaren eller fritidspedagogen vara med den eleven. Då blir man ensam i klassrummet och ska försöka hinna med alla andra elever.”

— Lärare i grundskolans årskurs 1–3

Diagram 15. I vilken utsträckning anser lärarna att det på deras skola finns resurser att följa skollagen gällande extra anpassningar och särskilt stöd

Anm: Procentuell fördelning över vilken utsträckning lärarna anser att det på deras skola finns resurser att följa skollagen gällande extra anpassningar och särskilt stöd uppdelat på skolform. Baserat på svar från 1030 lärare.

”Det är svårt för rektorerna att följa skollagen gällande stöd när politikerna inte skapar möjligheterna för det ekonomiskt.”

— Lärare i grundskolans årskurs 7–9

”Då vi inte har råd med resurser i form av personal är jag ensam med klassen, detta innebär att jag inte räcker till och eleverna får inte det stöd de har rätt till.”

— Lärare i grundskolans årskurs 4–6

Resursbristens konsekvenser syns i klassrummet

I samtliga skolformer konstaterar lärarna att det inte finns förutsättningar att möta de omfattande behoven av anpassningar och stöd som eleverna har. Resursbristen i verksamheterna leder till att elever med omfattande stödbehov inte får det stöd de behöver. Behoven skjuts tillbaka in i klassrummet till läraren att hantera genom anpassningar.

I samtliga skolformer så har läraren fler elever med extra anpassningar och behov av särskilt stöd än vad läraren bedömer att hen kan ha i klassen/elevgruppen utifrån de förutsättningar som finns idag (tabell 3). I förskoleklass bedömer lärarna att de i genomsnitt kan ha tre elever med extra anpassningar och i dagsläget har läraren i snitt fyra elever. När det gäller särskilt stöd bedömer lärarna att de i genomsnitt kan ha en elev med särskilt stöd. Det vill säga att lärarna i dagsläget har i genomsnitt tre elever fler än vad de bedömer är möjligt att hantera utifrån de förutsättningar som finns.

I grundskolan och gymnasieskolan bedömer lärarna att de kan ha fem elever med extra anpassningar. I grundskolan årskurs 1–3 har läraren en elev mer med extra anpassningar, i grundskolans årskurs 4–6 har läraren två fler elever och i grundskolans årskurs 7–9 samt gymnasieskolan har lärarna tre fler elever med extra anpassningar än vad som är möjligt.

När det gäller särskilt stöd så bedömer lärarna i grundskolan att de kan ha två elever med särskilt stöd. Verkligheten ser dock helt annorlunda ut. I grundskolans årskurs 1–3 har läraren tre elever som antingen har särskilt stöd eller är i behov av det. I grundskolans årskurs 4–6 är det hela fem elever fler och i grundskolans årskurs 7–9 är det fyra fler elever. I gymnasieskolan bedömer lärarna att de kan ha tre elever med särskilt stöd medan de i dagsläget har två elever fler.

Tabell 3. Antal elever som kan få extra anpassningar och särskilt stöd utifrån de förutsättningar som finns

Skolform	Antal elever som läraren bedömer kan få extra anpassningar utifrån förutsättningarna idag		Antal elever som läraren bedömer kan få särskilt stöd utifrån förutsättningar idag	
	Medelvärde	Differens mellan genomsnittligt antal idag och rimligt antal	Medelvärde	Differens mellan genomsnittligt antal idag och rimligt antal
Förskoleklass	3	+1	1	+3
Grundskolan åk 1–3	5	+1	2	+3
Grundskolan åk 4–6	5	+2	2	+5
Grundskolan åk 7–9	5	+3	2	+4
Gymnasieskolan	5	+3	3	+2

Anm: Deskriptiv beskrivning över det genomsnittliga antalet elever som läraren bedömer kan få extra anpassningar och särskilt stöd utifrån förutsättningarna som finns idag samt differensen mellan det genomsnittliga antalet idag och det som läraren bedömer är rimligt uppdelat på skolform. Baserat på svar från 1065 till 1106 lärare.

Det finns skillnader i differensen mellan hur antalet elever med extra anpassningar är idag och vad lärarna anser är ett rimligt antal elever utifrån de förutsättningar som finns om man tittar på de som anser att de har för många elever med extra anpassningar och särskilt stöd och de som inte anser det (tabell 4). De som har svarat att det stämmer helt att de har för många elever med extra anpassningar och särskilt stöd har i genomsnitt fyra fler elever med extra anpassning-

ar och sex fler elever med behov av särskilt stöd än vad de anser är rimligt. För de som svarar stämmer inte alls är det åt motsatt håll det vill säga de anser att de kan ha två till elever med extra anpassningar och en till med särskilt stöd.

”Jag har 16 olika klasser, 400 elever. Tillhör ett arbetslag. Får bristfällig information om andra arbetslags elever. Säg att det är 10/30 elever med extra anpassningar. Då ska jag ha koll på över 160 elevers extra anpassningar. Omöjligt!”

— Lärare i grundskolans årskurs 7–9

Tabell 4. Differensen mellan nuvarande antal elever med extra anpassningar och särskilt stöd och rimligt antal

Hur väl stämmer följande påstående? ”Jag har för många elever i klassen/elevgruppen som har behov av extra anpassningar och/eller särskilt stöd utifrån de förutsättningar jag har idag”

Stämmer ...	Antal elever som läraren bedömer kan få extra anpassningar		Antal elever som läraren bedömer kan få särskilt stöd	
	Medelvärde	Differens mellan genomsnittligt antal idag och rimligt antal	Medelvärde	Differens mellan genomsnittligt antal idag och rimligt antal
helt	4	+4	2	+6
delvis	5	+1	2	+3
delvis inte	5	±0	2	+1
inte alls	6	–2	3	–1

Anm: Deskriptiv beskrivning över det genomsnittliga antalet elever som läraren bedömer kan få extra anpassningar och särskilt stöd utifrån förutsättningarna som finns idag samt differensen mellan det genomsnittliga antalet idag och det som läraren bedömer är rimligt uppdelat på i vilken grad man instämmer i påståendet att man har för många elever med extra anpassningar och särskilt stöd utifrån de förutsättningar man har. Baserat på 1074 respektive 1065 svar.

Vilka förutsättningar krävs för att tillgodose behovet?

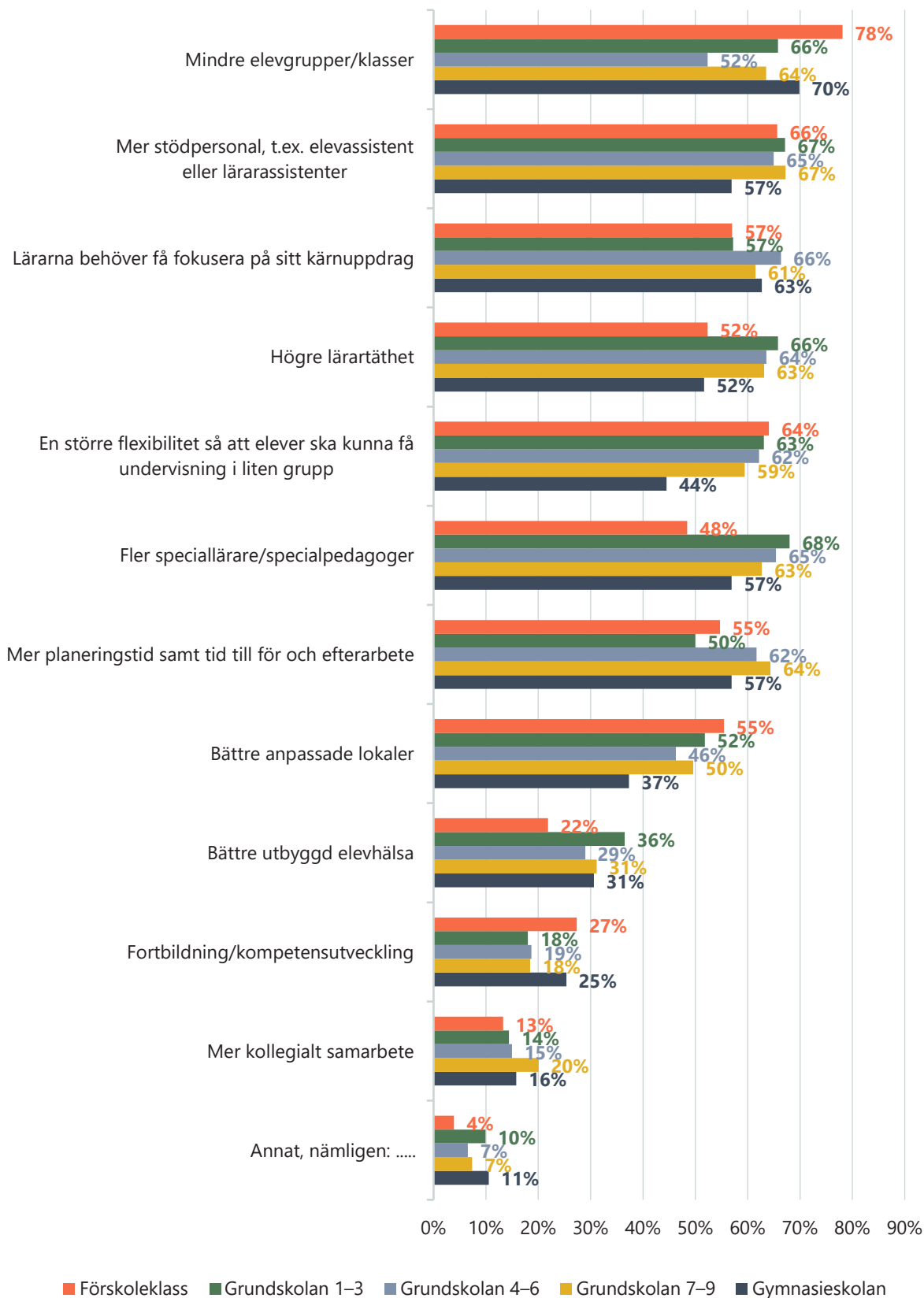
Lärarna fick svara på frågan vad det skulle krävas för förutsättningar för att skolan ska kunna tillgodose behovet av stöd och anpassningar (diagram 16). Det skiljer sig något åt mellan de olika skolformerna vad flest tycker är viktigt.

Majoriteten av lärarna svarar att det krävs mindre elevgrupper/klasser. För lärarna i förskoleklass och gymnasieskola var det detta alternativ som flest svarade att det krävs för att skolan ska kunna tillgodose behovet av stöd och anpassningar.

”Jag har varit förvirrad, trött, inte kunnat sova på nätterna. Att ha så stora grupper med elever som behöver extra stöd samt mår psykiskt dåligt är utmattande. Min tid går åt att prata med elevhälsan och eleverna. Det händer ändå ingenting förutom att det kommer endast upp fler punkter på unikum som alla lärare förväntas följa. Kommunen jag arbetar på vill endast trycka in fler elever i grupperna och de förstår inte att det är i princip omöjligt att ge läxor eftersom tiden inte räcker till för att rätta. Varje gång vi har prov tar det många kvällar och helger att rätta eftersom grupperna är så stora. Jag är nu inne på att byta jobb/yrke eftersom jag inser att det aldrig kommer bli bättre. Jag vill tillägga att jag blev färdigutbildad 2019 och arbetat heltid efter det. Jag känner inte att jag kommer kunna arbeta så här resten av mitt liv, det är hemskt och man känner en tomhet. Jag har pluggat till lärare i 5 år och förväntade mig bättre arbetsvillkor.”

— Lärare i gymnasieskolan

Diagram 12. Vilka förutsättningar krävs för att tillgodose behovet av stöd och anpassningar?

Anm: Procentuell fördelning över vilka förutsättningar som lärarna anser krävs för att tillgodose behovet av stöd och anpassningar uppdelat på skolform. Baserat på svar från 1017 lärare.

”Stoffträngsel och för stora grupper är ett jättestort problem.”

— Lärare i grundskolans årskurs 7–9

”Det är alldeles för stora grupper plus att antalet elever med särskilda behov har ökat de senaste åren. Otroligt tufft att hinna med alla som ensam lärare i klassen. Nu räcker det!”

— Lärare i grundskolans årskurs 1–3

Mer än sex av tio lärare i grundskolan och gymnasieskolan svarar att mer stödpersonal är det som krävs. Sex av tio lärare i grundskolan och fem av tio lärare i förskoleklass och gymnasieskolan svarar att det krävs högre lärartäthet.

”Tror lösningen på mycket är fler vuxna i skolvärlden som arbetar tillsammans för att det ska bli så bra som möjligt för barnen. Tvåläraresystem, fler resurser/elevassistenter, möjlighet till liten grupp. Den här typen av lösningar tror jag kan leda till förbättring.”

— Lärare i grundskolans årskurs 4–6

”Två klasslärare per klass! Har provat det och det var fantastiskt!”

— Lärare i grundskolans årskurs 1–3

Sex av tio lärare i grundskolan svarar att det krävs fler speciallärare/specialpedagoger. I de öppna svaren framkommer det dock en specifik önskan att speciallärare/specialpedagoger måste börja arbeta med eleverna och inte främst ha en handledande roll.

“Att specialpedagogerna stöttar i stället för att dokumentera”

— Lärare i gymnasieskolan

“Att speciallärare och specialpedagoger arbetade direkt med elever. På vårt mellanstadium sker det knappt. Jag arbetar alltid själv och utan stöd med mina klasser och har gjort det de senaste fem åren.”

— Lärare i grundskolans årskurs 4–6

”Speciallärare och Sva-lärare som arbetar mot eleverna och inte bara handledning.”

— Lärare i grundskolans årskurs 1–3

”Har jobbat som lärare i 30 år och det är första gången (när eleverna gick i åk 1) som jag grät på en målkonferens och övervägde att börja på typ Ikea i stället ... läsa-, räkna-, skriva garantin känns som ett luftslott, anpassningar och anpassningar ... när inte de hjälper ???”

— Lärare i grundskolans årskurs 1–3

Slutsatser

I Sverige har elever enligt skollagen rätt att få extra anpassningar och särskilt stöd om eleven inte kommer att uppfylla de betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper som minst ska uppfyllas (SFS, 2010:800). Det finns även en särskild garanti för tidiga stödinsatser i bland annat förskoleklass och grundskolans årkurs 1–3. Resultatet i denna rapport visar dock på att det finns stora problem gällande extra anpassningar och särskilt stöd. Det handlar både om den inflation av extra anpassningar som har skett och om alla de elever som inte får särskilt stöd trots att de behöver det. Detta påverkar elever och lärare negativt samt leder till negativa konsekvenser för studieron och elevernas lärande.

Lärarna ställs inför en omöjlig situation

Skollagen ändrades 2014 vilket innebar att färre skulle få särskilt stöd och i stället infördes ett mellansteg – extra anpassningar. En av anledningarna till detta var för att minska dokumentationsbördan för lärare. Även om tanken var god så har utfallet tyvärr fått negativa konsekvenser både för lärare och elever. Lärarnas dokumentationsbörda har fortsatt att öka.

Antalet elever som får extra anpassningar har ökat samtidigt som eleverna som behöver särskilt stöd inte får det. I grundskolans årskurs 4–6 har hälften av eleverna extra anpassningar, särskilt stöd eller behov av särskilt stöd men inte får det. I övriga grundskolan och i gymnasieskolan är det fler än fyra av tio elever som har det. Mer än åtta av tio lärare i grundskolan svarar att det stämmer helt eller delvis att de har för många elever i klassen som har behov av extra anpassningar och/eller särskilt stöd utifrån de förutsättningar som finns. I låg- och mellanstadiet svarar hälften av lärarna att det stämmer helt. Det skapar en ohållbar klassrumssituation för lärarna med konsekvenser både för elevernas och lärarnas arbetsmiljö men även konsekvenser gällande undervisningen.

Vem ska offras?

När lärarna har många elever som är behov av extra anpassningar och särskilt stöd så räcker tiden inte till. De tvingas välja vilka elever som de ska hjälpa. De elever som är på medel eller hög nivå får ofta klara sig själva medan lärarna försöker hinna med de elever som är i störst behov av stöd och hjälp. Det innebär att dessa elever, som är i mellanskiktet eller över, troligen inte kommer nå så långt som de skulle kunna göra om de fick tid med läraren.

I vår undersökning svarar sju av tio lärare i förskoleklass och grundskolan och sex av tio lärare i gymnasieskolan att de känner samvetsstress över att eleverna inte når så långt som de skulle kunna. Det kan till exempel handla om att en elev som i dagsläget får ett D som med mer tid med läraren skulle kunna få ett C. Fler än åtta av tio lärare svarar dessutom att det stämmer helt eller delvis att det är svårt att hinna med innehållet i styrdokumentet på grund av att de har för många elever med extra anpassningar och/eller särskilt stöd. I grundskolan och gymnasieskolan svarar fler än sju av tio lärare att det stämmer helt eller delvis att nivån på innehållet sänks eftersom alla ska kunna bli godkända.

Att läraren inte hinner med alla elever får alltså allvarliga konsekvenser för alla elever, inte bara de som är i behov av extra anpassningar och särskilt stöd. Det gör även att eleverna inte lär sig så mycket som de ska göra enligt styrdokumentet och inte så mycket som de skulle kunna göra. Fokus blir att alla ska bli godkända och inte att alla ska kunna nå så långt som möjligt.

När anpassningarna går emot varandra

När många elever har extra anpassningar finns det en risk att det uppstår krockar mellan de olika anpassningarna. Till exempel kan det vara en situation där läraren har fem elever som alla måste få hjälp att starta upp sitt arbete. Läraren är ensam i klassen/elevgruppen och kan bara hjälpa en i taget. När läraren hjälper en elev springer de andra fyra eleverna runt i klassrummet eller går ut från klassrummet. Detta gör att studieron försämras rejält i klassrummet och det kan även innebära att läraren måste lämna klassrummet för att leta efter de elever som har gått ut.

Ett annat exempel på en krock är när en elev har behov av att gå runt i klassrummet och prata högt för sig själv för att kunna genomföra sitt arbete. Eleven stör då sina klasskamrater. Valet läraren måste göra är att låta eleven få sin anpassning och störa de andra eller att eleven inte får sin anpassning och då har svårare att uppnå kunskapsmålen. Att anpassningarna krockar gör att läraren ständigt måste fundera över vilka elever som kan få sina anpassningar tillgodosedda och vilka konsekvenser detta skulle kunna få för de andra eleverna.

Obalansen mellan behov och resurser

I samtliga skolformer har lärarna fler elever med extra anpassningar och behov av särskilt stöd än vad de bedömer är rimligt utifrån de förutsättningar som finns. I grundskolans årskurs 7–9 och i gymnasieskolan har lärarna i genomsnitt tre elever fler med extra anpassningar än vad de bedömer är rimligt. I grundskolans årskurs 4–6 har lärarna i genomsnitt tre fler elever med extra anpassningar och fem fler elever som har behov av särskilt stöd än vad de bedömer är rimligt. För de lärare som svarar att det stämmer helt att de har för många elever med extra anpassningar och särskilt stöd så har lärarna i genomsnitt fyra fler elever med extra anpassningar och sex elever fler med behov av särskilt stöd än vad läraren bedömer är rimligt.

Det är viktigt att komma ihåg att en stor del av lärarna befinner sig i denna grupp. För lärarna i grundskolans årskurs 1–6 så är det majoriteten av lärare som svarar att det stämmer helt. I förskoleklass och grundskolans årskurs 7–9 är det 45 procent medan i gymnasieskolan är det 35 procent. Det innebär att för en stor del av Sveriges lärare är det en vardag att man befinner sig ett klassrum med betydligt fler elever som har extra anpassningar och behov av särskilt stöd än som man har förutsättningar att hantera.

Eleverna får inte tillgång till rätt insatser

Det är allvarligt nog att så stor andel elever inte får särskilt stöd trots att de behöver det. Men än mer allvarlig blir situationen när de elever som väl får särskilt stöd inte får de insatser som läraren anser att de behöver. Sju av tio lärare i förskoleklass och grundskolans årskurs 4–6 och nära sju av tio lärare i grundskolans årskurs 1–3 svarar att eleverna i låg eller mycket låg grad får de insatser som behövs. Ett exempel kom upp i de öppna svaren där läraren berättar att utredningen visar att eleven är i behov av resursperson, men att den inte får det. Konsekvensen blir, enligt läraren, att eleven misslyckas i skolan varje dag, ligger på en betydligt lägre kunskapsnivå och har hundratals kränkingsanmälningar mot sig.

Det är även vanligt förekommande att en stödinsats ges i ett begränsat antal minuter per vecka. Ungefär hälften av lärarna svarar dessutom att deras professionella bedömning beaktas i ganska eller mycket låg grad gällande beslut om huruvida elever ska få särskilt stöd.

Lärarna blir syndabockar trots att de inte får rätt förutsättningar

Flera granskningar och rapporter visar på att skolorna/lärarna inte anpassar undervisningen tillräckligt mycket. Samtidigt visar våra resultat tydligt att lärarna inte får de förutsättningar som de behöver för att kunna anpassa undervisningen efter alla elevers behov. När lärarna har

många elever i klassen/elevgruppen och en stor andel av dem har behov av extra anpassningar och särskilt stöd blir lärarna syndabockar i ett system där de är dömda att misslyckas. Det skulle vara önskvärt att till exempel Skolinspektionen tydligt lyfte att det viktigaste är att lärarna får de förutsättningar de behöver för att kunna anpassa undervisningen snarare än att de behöver kompetensutveckling.

I Skolinspektionens granskningar och rapporter framställs det som att det skulle handla om att lärare har någon enstaka elev med extra anpassningar och särskilt stöd, men så ser verkligheten inte ut. Att anpassa för *en* elev är inte svårt, det svåra blir när man har många elever som har extra anpassningar som i vissa fall går emot varandra. Lärarna kan nu tvingas göra 15 olika lek-tionsplaneringar eller ägna timmar åt muntlig redovisning. Det är tid som lärarna inte har utan får använda rast, lunch och tid efter arbetet. Det innebär att lärarna får en ökad arbetsbelastning och därmed en ökad arbetsrelaterad stress.

Det behövs en större flexibilitet

Sex av tio lärare i förskoleklass och i grundskolan svarar att det krävs en större flexibilitet så att elever kan få undervisning i liten grupp för att skolan ska kunna tillgodose behovet av stöd och anpassningar. Därför behöver det finnas möjligheter att flexibelt utifrån behov, ämnen och undervisningsmoment ha undervisning i halvklass eller i mindre undervisningsgrupper. Dessa behöver inte alltid ledas av speciallärare eller specialpedagoger. För många elever som behöver extra stöd skulle det kunna räcka med mer tid med en klass- eller ämneslärare i en mindre grupp. Det skulle också kunna gynna alla elever i klassen, inklusive de högpresterande, vilket ny internationell forskning visat (Berlinski, Busso, & Giannola, 2023). För lärarna skulle detta också kunna bidra till minskad samvetsstress.

Lärarna behöver rätt förutsättningar snarare än rådgivning

Lärarnas önskan är att få mer avlastning än rådgivning av speciallärare och specialpedagoger. Det måste finnas en rimlighet i vad varje lärare ska hinna med och klara av. När det finns elever som är i behov både av särskilt stöd och är i behov av stödpersonal men som inte får något av det så lämnas läraren ensam att hantera situationen. Så länge inte skolorna anställer eller till och med drar ned på stödpersonal så måste de få avlastning av speciallärarna och specialpedagogerna. Om lärarna inte får avlastning så är det stor risk att fler lärare blir sjukskrivna av arbetsrelaterad stress eller att lärare väljer att sluta arbeta som lärare.

Skolorna har inte resurser att följa skollagen

2019 infördes en garanti i skollagen för tidiga stödinsatser i förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3 och syftar till att elever som är i behov av stödinsatser för sin språkliga och matematiska utveckling ska få rätt stöd i tid. Majoriteten av lärare svarar att skolorna i ganska eller mycket låg utsträckning har resurser att följa skollagen gällande extra anpassningar och särskilt stöd. Var tredje lärare i grundskolans årskurser 4–6 svarar att det i mycket låg utsträckning finns resurser. Undersökningen visar även att i varje genomsnittlig klass så finns det tre elever som är i behov av särskilt stöd men som inte får det.

Värst ser det ut i förskoleklassen och grundskolans årskurs 1–3 där hela 77 respektive 60 procent inte får särskilt stöd trots att läraren bedömer att de behöver det. Det innebär att garantin för de tidiga åtgärderna inte följs och att särskilt stöd fortfarande sätts in för sent.

Regeringen och huvudmännen måste ge skolorna förutsättningar

Sveriges Lärare har varnat om de allvarliga konsekvenserna av nedskärningarna i skolan. Under hösten 2023 släpptes rapporten *”Döden för svenska skolan”* där resultatet visar att skolorna bland annat kommer tvingas dra in på stödpersonal, får minskad möjlighet att ge särskilt stöd och att det kommer bli större klass- och elevgrupper. Allt detta som lärarna i denna undersökning lyfter som viktiga förutsättningar för att skolan ska kunna tillgodose behovet av stöd och anpassningar. Majoriteten av lärarna i vår undersökning svarar att det krävs att klass- eller elevgruppen minskar. I gymnasieskolan och i förskoleklassen är det hela sju av tio lärare som svarar detta. Sex av tio lärare i förskoleklassen och grundskolan svarar att det krävs mer stödpersonal samt en större flexibilitet så att elever ska kunna få undervisning i liten grupp.

Att investera i skolan är att investera i samhället. Ytterligare försämrade förutsättningar riskerar leda till att fler elever inte klarar skolan och att lärare väljer att sluta arbeta som lärare.

Ska Sverige vara en ledande kunskapsnation?

Det är ytterst allvarligt att fler än sju av tio lärare svarar att det stämmer helt eller delvis att kunskapsnivån sänks på grund av det finns för många elever med extra anpassningar och särskilt stöd utifrån de förutsättningar som finns. Med detta i åtanke blir heller inte sjunkande resultat i kunskapsmätningar som till exempel PISA och PIRLS förvånande. Ska Sverige vara en ledande kunskapsnation, som regeringen pratar om, så måste de visa att det inte bara är tomma ord. Det behöver satsas på skolväsendet från förskolan och uppåt. Lärarna behöver få ägna sig åt sitt kärnuppdrag och därför behöver det ske regleringar av kvalitetsfaktorer som undervisningstid, tid för både planering samt för- och efterarbete, minimibemanning, lärartäthet och klass-/elevgruppsstorlekar. De elever som är behov av särskilt stöd måste få det och övriga elever ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande.

”Det går utför. I så många klasser och på så många skolor. Jag hör kollegor berätta om den nedåtgående spiral som varit de senaste åren. Allt fler elever mår dåligt, det är fler som inte når målen och fler som har en respektlöshet mot andra (både barn och vuxna). Nedskärningarna fortsätter stå inför oss samtidigt som vi strider och protesterar mot att det inte håller idag. Vi pratar så mycket om barnens rätt, men när kommer våra rättigheter in? När får vi sätta ner foten och faktiskt bli lyssnade på? Vi är i skolan för barnen men om de ska få den hjälp och undervisning de behöver måste lärarna orka vara där och det är det många som inte gör. Vi gör allt vi kan! Vi stöttar upp för varandra, vi tänker om, vi planerar, vi följer upp, vi kommer tidigare till jobbet och stannar senare för att förbereda en bra skoltid för eleverna. Vi trollar med knäna och håller huvudet precis ovanför vattenytan. Vi kan inte ge eleverna extra anpassningar eller särskilt stöd om vi inte ges förutsättningar för det.”

— Lärare i grundskolans årskurs 1–3

Sveriges Lärares krav

- **Investera i förskolan och skolan!** Förskolan och skolan är viktiga samhällsinstitutioner för att ett demokratiskt samhälle ska fungera. Om staten och huvudmännen vill att skolväsendet ska kunna följa skollagen och läroplanerna så måste de sluta skära ned och i stället investera. Läget är akut så det behövs en omedelbar investering på 22 miljarder kronor, men det behövs även en långsiktig förändring av finansieringssystemet där staten tar över finansieringsansvaret från kommunerna.
- **Reglera kvalitetsfaktorer som undervisningstid, tid för både planering samt för- och efterarbete, minimibemanning, lärartäthet och klass-/elevgruppsstorlekar.** Lärare måste få rätt förutsättningar att klara sitt kärnuppdrag. Alla ovanstående faktorer påverkar lärarnas möjlighet att lära eleverna det som de enligt läroplanen ska lära sig. Det måste finnas ett rimligt tak för antalet elever per klass/grupp så att undervisning kan utföras med studiero. Det innebär även att lärarna ska ha möjlighet att organisera undervisningen utifrån vad som är bäst för varje moment, ämne och grupp sammansättning till exempel att undervisningen sker i halvklass eller i mindre grupper. Vid för stora klasser/grupper riskerar det snarare handla om förvaring av elever eller barnpassning. Lärarna behöver också tid för både planering samt för- och efterarbete eftersom det är en förutsättning för att undervisningen ska bli av god kvalitet.
- **Reglerna kring extra anpassningar och särskilt stöd måste ses över.** Det är lärarkårens professionella bedömningar som ska ligga till grund för vilka extra anpassningar som ska genomföras och hur de ska dokumenteras. Även för särskilt stöd ska lärarkårens professionella bedömningar beaktas både gällande vilka insatser som ska sättas in och hur dessa ska organiseras.
- **Tillgången till mer omfattande stödundervisning måste säkerställas.** Obalansen mellan elevers stödbehov och skolors resurser medför att behoven skjuts tillbaka in i klassrummet till läraren att hantera genom anpassningar. Det skapar en ohållbar klassrumssituation. Om läraren har för många elever som har extra anpassningar och särskilt stöd så får det negativa konsekvenser för samtliga elevers studiero och kunskapsinhämtning. Lärarens bedömning av nödvändiga anpassningar måste vara styrande. Faktorer som resurser, grupp sammansättning och typ av anpassningar påverkar vad som är möjligt att genomföra.
- **Elever som är i behov av särskilt stöd måste få det och garantin om tidiga stödinsatser måste följas.** När alla elever får det stöd de behöver och får de bästa förutsättningarna för att må bra i skolan ökar vi även studieron för alla elever. Särskilt stöd måste sättas in skyndsamt och kan inte som i dagsläget sättas in sent i grundskolan. Alla huvudmän måste bli skyldiga att säkerställa att alla skolor har en väl utbyggd elevhälsa, god tillgång till speciallärare, specialpedagoger, skolkuratorer, skolpsykologer och andra kompetenser.
- **Tillgång till särskilt stöd och stödpersonal måste finnas i förskolan och i fritidshemmet.** Fler förskollärare måste få möjlighet att genomgå specialpedagogutbildning. Elevers rätt till stöd i fritidshemmet ska utgå från samma principer som under den obligatoriska delen av skoldagen. Elever som har särskilt stöd under den obligatoriska delen av skoldagen ska få det även under fritidshemstiden, och tillräckliga resurser för detta måste finnas.

Metodbeskrivning

Denna undersökning är gjord inom ramen för Sveriges Lärares medlemspanel. Medlemspanelen skiljer sig från andra webbpaneler på flera viktiga sätt, vilket ökar kvaliteten på uppgifterna och deras representativitet.

Medlemspanelens urvalsram och representativitet

Sveriges Lärares medlemspanel skiljer sig från många andra webbpaneler på följande sätt.

För det första är medlemspanelen inte en så kallad självrekryterande panel. Till en självrekryterande panel anmäler individen att den vill delta i undersökningar. I en självrekryterande modell har inte alla personer i den egentliga urvalsramen (den population man vill beskriva med undersökningen) samma sannolikhet att kunna ingå i urvalet – det är ju bara de som sökt upp och hittat anmälningssidan till panelen som ingår i den slutliga panelen. Detta kan innebära att personer som aktivt söker sig till panelen har vissa egenskaper som de som inte söker sig till panelen saknar, vilket kan påverka undersökningsresultatets tillförlitlighet och representativitet.

Vid rekryteringen till Sveriges Lärares medlemspanel tillfrågas i stället samtliga medlemmar om de vill ställa upp. Det innebär att alla personer i urvalsramen (förbundets medlemmar) initialt har samma sannolikhet att ingå i panelen. Det finns fortfarande ett selektionsproblem även med detta rekryteringssätt, då olika personer kan vara olika benägna att tacka ja till inbjudan. Men det problemet fanns också med den historiskt vanliga enkäten via brev på posten: vissa är mer benägna än andra att svara. Rekryteringsförfarandet minskar skevheten som uppstår i en självrekryterande panel genom att alla individer i urvalsramen kontaktas med samma förfrågan.

För det andra har Sveriges Lärare, via sitt medlemsregister, full kunskap om hur medlemspanelens urvalsram ser ut, och mer detaljerade uppgifter än vad till exempel vissa undersökningsföretag med självrekryterade paneler kan ha. Uppgifterna kan dessutom kopplas samman med vissa offentliga uppgifter om skolor, lärare och elever i Skolverkets databaser. Detta innebär att Sveriges Lärare redan vid upprättandet av panelen kan avgöra hur representativ medlemspanelen är i förhållande till urvalsramen. Tillsammans med en analys av en specifik undersöknings svarsfrekvenser, kan vi dessutom avgöra hur representativa resultaten är. Vid behov kan också resultaten viktas.

För det tredje görs alltid obundna slumpmässiga urval inom medlemspanelen som ett led i att minska den eventuella effekten av selektionsproblemet som beskrivs ovan. Det vill säga, en individ som tackat ja till att delta i undersökningar kan aldrig veta – eller påverka – vilka undersökningar densamme inbjuds att delta i.⁵

Medlemspanelen och riksrepresentativitet

Medlemspanelens urvalsram är Sveriges Lärares medlemmar. I och med att alla Sveriges lärare och studie- och yrkesvägledare inte är medlemmar i Sveriges Lärare kan inte resultat av under-

⁵ Vidare läsning: Göritz, A. S. & Neumann, B. P. (2016). The longitudinal effects of incentives on response quantity in online panels. *Translational Issues in Psychological Science*, (2) s.163–173; Martinsson, J. & Andreasson, M. (2013). Olika metoder – lika resultat? Göteborg: Göteborgs universitet; Wang, W. et al. (2014). Forecasting elections with non-representative polls. *International Journal of Forecasting*, (31) nr 3 s.980–991; Couper, M. P. (2011). The future of modes of data collection. *Public Opinion Quarterly*, (75) nr 5 s.889–908; Yeager, D. S. et al. (2011) Comparing the accuracy of rdd telephone surveys and internet surveys conducted with probability and non-probability samples. *Public Opinion Quarterly*, (75) nr 4 s.709–747.

sökningar gjorda i medlemspanelen per automatik generaliseras till hela landets lärarkår. Med detta sagt är det ändå viktigt att påpeka att en mycket stor andel av landets legitimerade och behöriga lärare och studie- och yrkesvägledare är medlemmar i Sveriges Lärare.

Därför är överlappningen av de två urvalsramarna stor (se figur M1) samt att de liknar varandra i mycket stor utsträckning. Till exempel är mått som medelålder och andel individer i fristående skolor helt överensstämmande mellan de båda urvalsramarna.

Figur M1: Överlappning av urvalsramar

Urval och svarsfrekvens till denna undersökning

Målgruppen för den här undersökningen var lärare i förskoleklass, grundskolan och gymnasieskolan.

Det slutgiltiga nettourvalet och svarsfrekvensen framgår av tabell M1.

Tabell M1: urval och svarsfrekvens	Antal	Andel
Brttourval	3521	100%
Felaktiga kontaktuppgifter	44	
Ej i målgrupp ⁶	25	
Nettourval	3452	100% (94,6%)
Antal svarande	1649	
Borttagna pga avvikande värde på klass-/elevgruppsstorlek ⁷	120	
Internt bortfall (de som inte har svarat på alla frågor) ⁸	491	
Svarsfrekvens beräknat på nettourval		48%

Datainsamling

Datainsamlingen genomfördes under perioden 2 till 23 oktober 2023.

Totalt skickades två påminnelser.

Bortfallsanalys

En bortfallsanalys genomförs för att undersöka om de som har valt att svara skiljer sig från de som inte har svarat. För denna undersökning har variablerna kön, ålder, skolform, sektor, yrkesår, kommun och region används för bortfallsanalysen. Tabell M2 visar hur medelvärdena för ålder, yrkesår och antal år hos arbetsgivaren skiljer sig mellan de som har svarat (respondenter) och de som inte har svarat (bortfall). Respondenterna är i snitt tre år äldre, har varit lärare i två år längre och varit hos arbetsgivaren i två år längre jämfört med de som inte har svarat. Det är dock inga stora skillnader gällande dessa variabler.

Tabell M2: Bortfallsanalys, medelvärden	Ålder	Yrkesår	År hos arbetsgivaren
Bortfall	45	14	9
Respondenter	48	16	11

⁶ Lärare som inte är lärare i förskoleklass, grundskolan eller gymnasieskolan

⁷ Lärare som har svarat att de har en klass- eller elevgrupper med mindre än 10 eller fler än 40 elever har tagits bort eftersom detta kan anses vara ett avvikande värde.

⁸ Vissa respondenter har hoppat över en eller flera frågor. Detta skapar ett internt bortfall.

För kön, skolform, sektor och län finns det inga eller väldigt små skillnader mellan de som har svarat och inte har svarat (tabell M3 och M4). Det är en procent färre som har svarat som arbetar i förskoleklass och grundskolan och tre procent fler som arbetar inom gymnasieskolan jämfört med de som inte har svarat. Det är tre procent fler som arbetar inom kommunal verksamhet och två respektive en procent färre som arbetar i vinstdrivande och icke vinstdrivande verksamhet jämfört med de som inte har svarat på enkäten. Den största skillnaden på länsnivå är för Västra Götalands län där det är tre procent fler i respondentgruppen.

Tabell M3: Bortfallsanalys, procent

		Bortfall	Respondenter
Kön	Kvinna	78%	78%
	Man	22%	22%
Skolform	Förskoleklass	15%	14%
	Grundskola	66%	65%
	Gymnasieskola	19%	22%
Sektor	Kommunal	86%	89%
	Privat, Vinstdrivande	9%	7%
	Privat, Icke vinstdrivande	5%	4%

Tabell M4: Geografisk bortfallsanalys, procent

	Bortfall	Respondenter
Stockholms län	22%	20%
Uppsala län	4%	4%
Södermanlands län	2%	3%
Östergötlands län	5%	5%
Jönköpings län	4%	4%
Kronobergs län	2%	2%
Kalmar län	1%	2%
Gotlands län	1%	1%
Blekinge län	2%	1%
Skåne län	13%	13%
Hallands län	3%	3%
Västra Götalands län	16%	19%
Värmlands län	3%	3%
Örebro län	3%	3%
Västmanlands län	3%	2%
Dalarnas län	3%	3%
Gävleborgs län	3%	3%
Västernorrlands län	2%	3%
Jämtlands län	1%	2%
Västerbottens län	4%	3%
Norrbottens län	2%	2%

Referenser

- Berlinski, S., Busso, M., & Giannola, M. (2023). Helping struggling students and benefiting all: Peer effects in primary education. *Journal of Public Economics*, 224. doi:10.1016/j.jpubeco.2023.104925
- Buli-Holmberg, J., Høybråten Sigstad, H., Morken, I., & Hjørne, E. (2023). From the idea of inclusion into practice in the Nordic countries: a qualitative literature review. *European Journal of Special Needs Education*, 38:79–94.
- Dagens samhälle. (2023-04-11). Hämtat från Kommuner fruktar budgethål på 24 miljarder: dagenssamhalle.se/offentlig-ekonomi/kommunal-ekonomi/kommuner-fruktar-budget-hal-pa-24-miljarder/
- Diskrimineringsombudsmannen. (2023). *Diskriminering som har samband med funktionsnedsättning i skolan. En kortanalys av anmälningar*. Stockholm: Diskrimineringsombudsmannen.
- Föräldranätverket Rätten till Utbildning. (2023). *Hur är situationen för elever med neuropsykiatriska diagnoser i svensk skola? – en samkörning av skolstatistiken & patientregistret för utgångseleverna läsåret 21/22*. Hämtat från rattentillutbildning.se/wp-content/uploads/2023/11/Skolstatistik-npf-resultat.pdf?media=1648666531
- Forsell, T. (2020). "Man är ju typ elev, fast på avstånd" Problematisk skolfrånvaro ur elevers, föräldrars och skolpersonals perspektiv. Umeå: Umeå Universitet.
- Läraryrket. (2021:1). *En skola med svängrem*. Stockholm: Läraryrket.
- Lärarnas Riksförbund. (2017). *Som lärare ska man trolldom med knäna* En undersökning om skolans arbete med extra anpassningar och särskilt stöd.
- Lärarnas Riksförbund. (2021). *Extra anpassningar blev extra dokumentation. Reformen som fick motsatt effekt*. Stockholm: Lärarnas Riksförbund.
- Riksförbundet Attention. (2023). *Attentions skolenkät 2023*. Hämtat från attention.se/wp-content/uploads/2024/01/a4_faktablad_skolenkat2023.pdf
- SFS . (2010:800). Skollagen.
- Skolinspektionen. (2023). *Skolenkäten 2023*. Hämtat från skolinspektionen.se/globalassets/02-beslut-rapporter-stat/statistik/statistik-skolenkaten/2023/totalrapport-2023.pdf
- Skolinspektionen. (2023). *Skolors arbete för en tillgänglig lärmiljö för elever med neuropsykiatriska svårigheter*.
- Skolverket. (2019). *Attityder till skolan 2018*. Stockholm: Skolverket. Hämtat från skolverket.se/getFile?file=4138
- Skolverket. (den 31 01 2024). Hämtat från Extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram: skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/extra-anpassningar-sarskilt-stod-och-atgardsprogram
- Skolverket. (den 01 02 2024:2). *Främja närvaro och förebygga frånvaro*. Hämtat från skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/framja-narvaro-och-forebygga-franvaro
- SKR. (2021). *Nuläge och utmaningar i elevhälsan 2021*. Stockholm: SKR.

- SKR. (den 16 05 2023:1). *Tuffa ekonomiska år kräver långsiktighet från regeringen*. Hämtat från skr.se/skr/tjanster/pressrum/nyheter/nyhetsarkiv/tuffaekonomiskaarkraverlangsigthetfranregeringen.71129.html
- SKR. (den 01 06 2023:2). *Personalbrist och underskott utmanar välfärdens verksamheter*. Hämtat från skr.se/skr/tjanster/bloggarfranskr/arbetsgivarbloggen/artiklar/personalbristochunderskottutmanarvalfardensverksamheter.71729.html
- SOU. (2016:94). *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera*. Stockholm: Regeringskansliet.
- SOU. (2021:11). *Bättre möjligheter för elever att nå kunskapskraven – aktivt stöd- och elevhälsoarbete samt stärkt utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning*. Stockholm.
- Sveriges Lärare. (2023:1). Grupp- och klasstorlekar, extra anpassningar och särskilt stöd från förskoleklass till komvux. *Statistiskt faktablad SVLSF2023:2*. Stockholm: Sveriges Lärare.
- Sveriges Lärare. (2023:2). *Skolan: kunskap eller kundservice? Så upplever lärarna orimliga krav och påverkan på undervisning och betyg*. Stockholm: Sveriges Lärare.
- Sveriges Lärare. (2023:3). *Pengarna är slut – Om hur det sparas och gnetas på de kommunala skolorna*. Stockholm: Sveriges Lärare.
- Sveriges Lärare. (2023:4). *Döden för svenska skolan*. Stockholm: Sveriges Lärare.

Sveriges lärare har det viktigaste samhällsuppdraget – att ge våra barn och elever en likvärdig utbildning av hög kvalitet. Och lärare ska ha bra löner och bra villkor. Som det största akademikerförbundet jobbar vi för att göra skillnad för Sveriges lärare och studie- och yrkesvägledare. Med 300 000 medlemmar är vi en kraft att räkna med på varje arbetsplats.

Sveriges Lärare

sverigeslarare.se/undersokningar — SVLU013 2024-03